

BIBLIOTEKA „HORIZONTI“

BHAGAVAD-GITA

PESMA O BOŽANSTVU
ODLOMAK IZ „MAHABHARATE“

Preveo sa sanskrta
Dr PAVLE JEVTIĆ

Predgovor napisao
MILOŠ ĐURIĆ

UREDNIK: VITO MARKOVIĆ * RECENZENT: VITO MARKOVIĆ *
GRAFIČKA OPREMA: MIOLJUB POPOVIĆ * IZDAVAČ: „GRA-
FOS“, BEOGRAD, SIMINA 9/A * ŠTAMPA: „BUDUCNOST“, NOVI
SAD, ŠUMADIJSKA 12 * ŠTAMPANO U 3.000 PRIMERAKA * 1978.

GRAFOS • BEOGRAD
1978.

Ni u koga naroda nisu se Filozofija i Religija razvile u tako prisno organsko jedinstvo kao u Hindusa. „U izvesnom smislu — kaže Čemberlen — duhovni život Indoarijaca nedostižno visoko stoji iznad našega: u koliko je naime tamo Filozofija bila Religija, i Religija bila filozofija.” Filozofija, Religija i Etika iskazane su u *Bhagavad-Giti* u pesničkom obliku na jedan tako organski način, u jednoj takvoj organskoj celini, da se one ne mogu rastaviti jedna od druge. I ta religiozno-filozofsko-etička delatnost indijskog duha predstavlja se kao naročita njegova osobina. Takvo stvaralaštvo poniče iz indijskoga duha, kao što iz krvi Helena poniče Grčka Umetnost, koja je jedna, i u Sapfinim strofama, i u arhitekturi Partenona, i u kompoziciji Sofoklovih tragedija, i u dijalektičkoj drami Platonovih dijaloga. To ne znači da je u Indiji svako bio filozof i sveštenik, i u Heladi svako bio umetnik, ali je indijsko religiozno-filozofsko stvaralaštvo bilo duša Hindusa, kao što je Grčka Umetnost bila duša Helena. Te osobine određivale su im spoljašnji život i davale oblik sadržini njihovog unutrašnjeg života. Mogu pesnici Kalidasa i Bavabuti Šrikanta, ili mislioci Kapila i Šankara, ili sveci Buda i Ramakrišna, nadmašivati druge svojom obdarenošću, kao što su pesnici Hesiod i Homer, Eshil i Sofoklo, ili vajari Fidijs i Skopas, prevazilazili druge snagom svoga stvaralaštva, ali su oni po suštini svoga talenta ili genija, i po načinu

svoga stvaralaštva, svi slični jedan drugome. Ona ista snaga religiozno-filosofskih zanosa koja zrači iz *Rigvede* i najstarijih *Upanišada* veje i dalje kroz Vedange, Šastre i razne zakonike, veje kroz velike epopeje *Mahabharatu* i *Ramajanu*, dobiva nove oblike u Budizmu, indijskom, kitajskom, i japanskom, kristališe se u različnim filosofskim sistemima i komentarima, živi i dalje u *Puranama*, *Agamama*, *Tantrama*, i bezbrojnim drugim delima. Bilo je raznih smerova u indijskoj filosofiji — ima u njoj i strogo sistematskih i analitičko-diskurzivnih tvorevina, — ali svi arijski zanosi, od najstarijih do današnjih, dišu Religijom i Filosofijom, i ko nije bio mislilac κατ' ἐξοχήν, je po njihovim rezultatima osmišljavao svoj život i zauzimao svoj stav prema sfingama vaseljene.

I kao što je srpska zemlja bila ὅλη ἡ δύναμις za Srpsku Narodnu Pesmu kao njena entelehija, tako je i prostor Indije, sa neslučenim sjajem i neiscrpnim bogatstvom života i boja, ali i sa brzom smenom pojava. bio tvar i snaga za *Bhagavad-Gitu* kao njena ἐντελέχεια. I ona pripada Indiji i Hindusima, kao Laoce sa *Knjigom o Tau* Kitajcima, kao Platon Helenima, kao Bekon i Spenser Englezima, kao Dekart Francuzima, kao Kant Nemcima, kao Džems Amerikancima, kao Dostojevski Rusima, kao *Smrt maike Jugovića* Srbima.

Bhagavad-Gita je filosofiska pesma koju Wilhelm von Humboldt naziva „najlepšom, čak možda jedinom istinski filosofskom pesmom što je sve poznate književnosti mogu da pokažu”. Pisac ovih redova ne želi da na ovom mestu govori o samom sadržaju pesme. Kao što kaže njen nemački prevodilac Leopold von Schroeder, bolje je pustiti neka govori sam tekst, jer nekog naročitog razvitka misli i nema u njoj. Ona ima jednu osnovnu mudrost kojoj se Krišna na različnim putevima uvek ponovo vraća. I Richard Fritzsche prikazujući Dojsenovu knjigu *Četiri filosofiska teksta Mahabharate*, među kojima se nalazi i *Bhagavad-Gita*, ispravno primećuje: „Tek-

stovi se mogu razložiti kao i rečenice u Bibliji, i ne pokazuju nikakav naročiti razvitak osnovne misli, nego je sve kao što kaže Gete u *Zapadnoistočnom Divanu*:

„Dein Lied ist drehend wie das Sterngewölbe,
Anfang und Ende immerfort dasselbe.”

Bhagavad-Gita je delo koje će nas uvesti ne samo u tajnu Hinduizma nego i u duboku tajnu Azije, koja je jedna, iako gigantski Himalaji rastavljaju dve moćne kulture, kitajsku sa Taoizmom i Konfucijevim komunizmom, i indijsku s individualizmom Veda. Jer, ono što vezuje te dve kulture to je ona „ljubav ka beskrajnom i univerzalnom, ona ljubav koja je zajedničko duhovno nasleđe svih azijskih naroda i koja ih je osposobila da donesu u život sve svetske religije. Po toj ljubavi, oni se razlikuju od naroda Sredozemnoga i Baltičkoga Mora, koji pretpostavljaju da ostanu pri pojedinostima i da traže sredstvo a ne cilj života” (Kakuzo Okakura, *The Ideals of the East*). U našoj književnosti ima vrlo malo prevoda iz sanskrta, jer je taj jezik stariji od grčkoga i od latinskoga jezika, i učenje takvoga jezika iziskuje veoma velike napore. Prvi je takav prevod *Pet pripovijedaka iz sanskrta* u zabavniku narodne čitaonice dubrovačke *Dubrovnik* za godinu 1867, str. 329 i dalje, od učenog i veoma obdarenog našeg filologa Petra Budmana. On je preveo i *Šakuntalu*, dramu staroindijskoga pesnika Kalidase. Taj prevod štampan je u dubrovačkom časopisu *Slovinac* god. 1879. Posle ta dva prevoda preveo je Toma Maretić *Pesmu o kralju Nalu*, ulomak iz *Mahabharate*, i taj prevod izašao je u izdanju Srpske Književne Zadruge, kolo XXVII, br. 181, Beograd 1924.

Bhagavad-Gita je četvrti prevod iz sanskrta u našoj Književnosti, a izvršio ga je G. Pavle Jevtić, koji je prošle godine dao značajan prilog opštoj indološkoj literaturi svojom londonskom inauguralnom disertacijom *Karma and Reincarnation in Hindu Re-*

ligion and Philosophy¹. I Jevtićev prevod *Bhagavad-Gite* ulazi u Srpsku Književnost kao po nekom predodređenju. Jer, Evropa danas predstavlja za nas odsviranu melodiju. Odigranu ulogu evropskoga impulsa u razvitku istorije i duha već je osećao Fridrih Niče, i drugi zapadnjaci posle njega, a od Slovena naročito ju je u današnje vreme naglasio čuveni ruski istoriosof Nikola Berđajev. Imperijalistički ideali i tvrdi nacionalni egoizam staroga Rima bili su opasni obrasci za modelatore evropskih država. Rim je zloupotrebljavao svoju državnu moć, i tu leži uzrok raspada njegove moći. U tome leži opasnost i za današnje zapadne države. Iznikla iz grčko-rimskoga nasleđa, evropska svest se u svom dugom i složenom istoriskom životu i suviše izradila i postala jedna duhovna svršenost. I tu leži sva težina problema Evrope. I ono što obeležava današnji evroamerički duh to je: prekomerno uvažavanje materijalnog blaga i staranje samo za ono što godi donjoj polovini čovekovo; nasilnički cinizam u spoljašnjoj i unutrašnjoj politici; jedno strašno bespuće od čoveka do čoveka, od duše do duše; u nauci duhovna kratkovidost, jalova analiza, i registracija radi registracije; odmetništvo od večnih živih stvaralačkih snaga vasseljene i očajno odsustvo bogosinovskog osećanja; na sve strane carovanje tehnicizma, koji je uništio vedri mit bogovskog života, razorio zdravlje čestitoga tela i opustošio elementarnu lepotu proste duše. Pogledi na svet ne menjaju se više od epohe do epohe, nego od dana do dana, od časa do časa; etička ubeđenja smenjuju se kao suknje i političke partije. Nemajući korena u dubinama duha, ona se kupuju i prodaju kao ma koja roba, kao metresa i prostitutka. Svuda život *in puris naturalibus*.

¹ Vidi naš prikaz i ocenu ovog dela u *Srpskom Književnom Glasniku*, 1 jula, 1927. Vidi prikaze i ocene u ovim stranim časopisima: *Journal of the Royal Asiatic Society* (London, oct. 1927), *The Asiatic Review* (London, April 1928); *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* (Paris, April 1928); *The Week* (Calcutta, Dec. 1928) etc.

Evroamerički čovek zaboravio je da zlo leži u samom čoveku. Drugim rečima, Zapadu nedostaje onaj oganj duha i onaj zanos poniranja u sebe koji je osvajao mislioce Indije i koji bi mogao izvršivati lekovit uticaj na savremenoga čoveka, čiji stav prema životu, u ovo materijalističko vreme, liči na vijanje gladnoga kurjaka u stepi. Kad mislim o sutonu današnjeg zapadnjačkog stvaralaštva, često mi pada na pamet jedna mala slika, u jednom talijanskom izdanju Dantea. Jedan raskošni pejzaž proletnji i u njemu krst visoko podignut. Na krstu je Hristos, oborio oči, a na licu mu izraz dubokog bola. Pored krsta, dole, sedi jedan kaluđer, koji je lice pokrio rukama i tiho jeca. To je Franja Asiški. Oko njega i oko krsta svuda samoća, pusta, očajna, užasna samoća. Ljudi su bez traga pobegli, i samo je ostao on, drugar golubova i brat vetrova i kiša. A pod slikom napisane reči: „*L'amore che non è amato*”.

Homo Europaeus je ispevana pesma, nešto što je dato, a homo Balcanicus je pesma koja se počinje pevati, nešto što je zadato. I zato je od velikih kultura Istoka, Kitaja, Indije, Japana, za razvitak srpskoga duha najvažnije upoznavanje kulture indijske, naročito njeno učenje o *darmi*, što ga iznosi i *Bhagavad-Gita*, a što znači za Hindusa ono što i za Japanca *bušido*, t. j. etos, vrlinu, pravdu, zaslugu, dužnost, funkciju, veliki zakon. *Darma* odgovara našem shvatanju pravde, one božje pravde kojoj sina uči Jevrosima, klasična gospa izrajanka, i koju je u svojim *Govorima* i *člancima* često naglašavao Jovan Cvijić, *praeceptor Serbiae*. Kao svaka jedinka, tako i svaki narod ima svoju darmu, koja odgovara njegovoj istorijskoj misiji u kosmosu, i njegova je vasseljenska dužnost živeti po toj darmi i na taj način ostvarivati etičku autonomiju u odsviravanju svoje melodije u vasseljskoj simfoniji svebića.

Današnja eonska funkcija Srbije, posmatrana u ekumenskoj perspektivi, nalaže što prisnije dodirivanje srpskoga duha sa snovima i vizijama stare i moderne Arijavarte, sa mudrostima starih rišija i

sa propovedima savremenih proroka slobodne i sutrašnje Indije. Pesništvo je već počeo uvoditi G. Bogdan Popović svojim sjajnim uporednim prevodom prekrasne Biljanine pesme *Čaurina elegija*. I G. Pavle Jevtić, moj dragi prijatelj i jedan od prvoboraca u našem naraštaju za sutrašnju, bolju i duhovniju, Srbiju učinio je ovim prevodom veliku uslugu ne samo našoj književnosti, našoj nauci, našoj filosofiji i religiji, nego i svemu našem životu.

Ovom prilikom, treba istaći i uredničku pažnju G. Žike Milićevića, koji je shvatio značaj ovoga prevoda i ustupio mu mesta u nekoliko brojeva časopisa *Misao*.

Miloš Đurić

BHAGAVAD-GITA

U staroj svetskoj književnosti najvažnije mesto zauzimaju dva čuvena indiska epa: *Ramajana* i *Mahabharata*. U početku ova dva epa su bili herojske pesme i istorijske priče, a docnije u toku istorijskog razvića na prvobitni ep je dodano mnogo religijsko-filosofskih dela i moralnih pouka. Oni su tako veliki po svojoj sadržini, da neposvećenog čitaoca moraju ispuniti strahopoštovanjem. Većina naučnika slažu se da su Mahabharata i Ramajana kao celina postala u vremenu između 600—300 godina pre Hrista. Nije isključeno da su oba ova epa postala mnogo ranije. No kako je indiska tradicija uvek sklona da ide u fantaziju, njeno merilo za starinu Mahabharate ne može se smatrati kao autoritet.

U Indiji, kao i u staroj Grčkoj, epski materijal je postao iz pesama koje su slavile plemenita dela junaka. Postepeno na prvobitni materijal nadovezala se, kao rezultat mnogih preinačavanja, umetanja i dodavanja, velika masa novih književnih i filosofskih dela. U prvom delu prve knjige Mahabharate navodi se da je *Bhârata* prvobitno imala 8800 stihova, pa 24.000 i najposle 100.000 stihova! Ni jedan naučnik nije još uspeo da izdvoji prvobitni tekst od umetnutog materijala i da ponova rekonstruiše originalni tekst. Da je ovo delo u početku imalo karakter herojskog epa vidimo naročito iz priče o kralju Nalu, Sâvitri i iz čuvene epizode koja se nalazi u II knjizi Mahabharate, gde se opisuje kako

pleme Pandava gubi na kocki svoju državu i mora da ide u šumu.

Posmatrana kao epska celina, Mahabharata sadrži u svojih osamnaest knjiga sećanja i uspomene arijskih plemena na borbe koje su ona vodila s urođenicima, a naročito opis međusobne borbe dvaju srodnih arijskih plemena Kuru i Pandava. Bišma, najstariji od kraljevskih potomaka plemena Kuru, smrtno ranjen na bojištu i izrešetan strelama, predaje usmeno, u vrlo dugačkom govoru, mudrost pravih vitezova mlađim generacijama. Pošto su Pandava izgubili carstvo na kocki, oni se povlače u šumu Kamjaka i provode u službi kod kralja Virate. U petoj knjizi nalazimo kako se obe suparničke strane spremaju za borbu. Dritaraštra, slepi kralj plemena Kuru, prima od večito mladog mudraca Sanatsudžate učenje o tajnama sveta. Docnije u VI knjizi Mahābhārata („Bišma-parvan“) nastaje već opis čuvene borbe koja se odigrala na Karukšettri, jednoj ravnici blizu sadanjenog Delhi-a. Ardžuna, glavna ličnost Bhagavad-Gite, plaši se da stupi u borbu sa svojim srodnicima. Na scenu dolazi bog Krišna, koji je inkarnacija boga Višnu, a u ovoj pesmi je predstavljen kao upravljač ubojnih kola Ardžune. On ga podstiče na borbu, bez obzira na sve predrasude, da bi na taj način ispunio svoju dužnost. Ovaj motiv služi kao istoriska podloga celokupnom spevu Bhagavad-Gite, gde se izlaže na osnovu tradicionalnih verovanja i razmišljanja filozofsko-religijsko učenje Hindusa.

Posmatrajući Mahābhāratu, vidimo da ovo ogromno delo ne predstavlja sistematsku celinu. Indija je odvajkada bila centar žive filozofsko-religijske delatnosti. U vreme postanka ovog epa postojale su razne škole bramanske i borile se za prvenstvo. U jednom tekstu epa (Anugītā 34 gl.) nalazimo kako mudraci pitaju samog Bramu¹ o tome koje je pravo i

¹ Treba razlikovati reč „Brahmā“, personificirano, božanstvo od reči „Brahman“, srednjeg roda, apsolutno Biće i Nebiće (Sein und Nichtsein) u isto vreme. On je imanentan

istinito učenje. „Mi vidimo da su razni oblici Darma takoreći protivurečni. Jedni kažu: da Darma ostaje pošto je telo uništeno; drugi kažu: da nije tako. Jedni kažu da je sve sumnjivo, a drugi da sumnja ne postoji... Bramani koji poznaju Bramu i vide istinu veruju da je ona jedna; drugi veruju da je distiktna; treći opet da je mnogostruka... Jedni su za kupanje, drugi nisu; jedni su za uzimanje hrane, drugi su za post. Pojedini veličaju akciju; drugi mirnoću duše“.² Iz ovoga se vidi, da Mahābhārata nije proizvod jednog uma, kao što je možda Homerova Odiseja, već izraz celokupne kulturno-religijske delatnosti jedne cele rase. Ovaj ep predstavlja prelazno doba staroindiske književnosti, kada se s jedne strane vršila emancipacija od vedičkog i bramanskog rituala i mitologije i kada se je Bramanizam sukobio sa raznim novim učenjima i pogledima na svet i čoveka, a pod uticajem raznih reforama. Čovek više nije podložan promenljivoj čudi bogova, kao u doba Rig-Veda, već je on sâm odgovorni činilac i predstavlja neku vrstu antropomorfičnog boga. Sva tri osnovna sistema indiske filozofije, obojena primitivnom bramanskom mitologijom, nalazimo u Mahābhārati naporedo sa istoriskim materijalom. I danas stoji otvoreno pitanje koji su najstariji delovi ovog epa.

Mnogi će se interesovati za ime pisca ili sastavljača Mahabharate. I pored izvesnih istorijskih činjenica, nemoguće je zadovoljiti radoznalost čitalaca, pošto postanak epa datira iz mitološkog doba. Prema indiskom predanju, izvesna mitološka ličnost „Vjaša“, što znači bukvalno „skupljač“, „sačinitelj“, napisao je ovaj ep. Po toj istoj tradiciji, on je napisao i Vede, hronološki mnogo starije, pa čak i Purane (legende) koje po svom sastavu pripadaju istoriskom

u svim bićima i svim stvarima, prvi uzrok vasione. Njega saznaju samo najviši mudraci (atmā-yogī) dotignućem najviše svesti. (Vidi Surya-gita, ch. IV).

² Sacred Books of the East, vol. VIII, 375.

vremenu.¹ Najveći deo ove ogromne enciklopedije predavao se usmeno s kolena na koleno, te na osnovu toga Hindusi pridaju ovom epu, kao i mnogim ostalim klasičnim delima, duboku starost. Verbalno učenje napamet bila je odlika starih naroda, tako da i danas ima hiljade indiskih pandita koji znaju napamet svako važnije delo, bilo filozofsko, bilo književno. Postoji čitava klasa ljudi „narodnih pesnika” (kao kod nas guslari) koji se međusobno takmiče o prvenstvo, na ime, koliki zbir stihova mogu da zadrže u pamćenju! Zato nije ništa čudnovato što nailazimo na neodređenu hronologiju mnogih važnih i ozbiljnih književnih dela. Možemo se tešiti da i istoriski period indiske književnosti ne stoji osobito u pogledu hronologije, autorstva i t. sl.

Kao i kod mnogih drugih dela indo-ariske književnosti, u nedostatku tačnih podataka o vremenu postanka, piscu i uticajima nema ni za Bhagavad Gitu tačnih istoriskih podataka. Verovatno, nekoliko vekova pre Hrista, kada je u Indiji bog Kršna ili Vāsudeva zauzimao važno mesto u indiskom panteonu, izvesne doktrine su se obrazovale da bi opravdale i njegovo metafizičko biće. Ova učenja su preneti usmenim predanjem preko religijsko-filozofskih škola „Bhagavata” i „Pančaratra”. Jedan deo tog tradicionalnog učenja o Kršni sadrži i Bhagavad-Gita. Bilo kako bilo, očigledno je da ova divna filozofska pesma uživa visoko poštovanje ne samo Hindusa, već celog sveta. Za Hinduse je ona izvor inspiracije i duhovne delatnosti, za zapadni svet ona predstavlja najizrazitiji spomenik staroindiske duhovne kulture. S gledišta istorisko-filozofskog, ona predstavlja najstariji, spomenik monoteističke te-

¹ Indisko predanje veli za njega (!) da je bio sin čuvenog mudraca Parasare i da se povukao u pustinju odmah od svom rođenju. Tamo je vodio pustinjački život izlažući se najvećim iskušenjima dok ga nije pozvala njegova majka Satjavati da se oženi. Tako je on bio otac Pandu, Ditarastre i Vidure. Njegovo pravo ime je bilo Krišna-dvaipajana, a zatim prozvan Vjasa („skupljač”). On je po prirodi svojoj besmrtn i tako isto legendarna ličnost kao i ostale u Indiji.

žnje. U njoj bog Krišna („Crni”), upravljač ubojnih kola Ardžune, podstrekava poslednjeg na borbu i zatim, u toku daljeg izlaganja javlja mu se kao inkarnacija samog moćnog boga Višnu. Treba naročito imati na umu da je Indija učila da postoji kao osnovni zakon bivanja u svetu: *Karma*, zakon kauzaliteta i iz njega izveden zakon reinkarnacije.¹

Prema *Purānama* (starim legendama) veliki ljudi i sami bogovi ne javljaju se na svet slučajno. Oni se razvijaju od najmanjeg do najvećeg u saglasnosti s gornjim zakonom. „Od obične slamke pa do najvišeg Brame ništa nije izuzeto od ovog večitog zakona bivanja-karme”, kaže veliki indiski filozof Šankara. Oni se rađaju na svet iz naročitih razloga i pri specijalnim okolnostima. Ta teorija o velikim ljudima je samo deo opšte teorije o suštini vasione, o postanku, evoluciji i raspadanju čitavih svetova u vasioni.

Vreme, personificirano kao boginja Kala, označava „stvaralački duh, stvaralačku evoluciju” u vasioni. Vreme je, prema tome, Duša Sveta; *avatari*, veliki ljudi, su manifestacije *Sutr-ātmana*, kosmičkog duha u čovečanstvu. Tako je bog Kršna jedan od avatara, koji dolazi s vremena na vreme u svet fenomena kada su ljudske vrednosti uzdrmane i poremećene. „Jer kadgod Darma opada, a bezakonje se rađa, o ti potomče Bharate, onda se ja javljam u telesnom obliku. Da sačuvam pravedne, da vaspostavim Darmu, ja dolazim u svet eon za eonom”. (Bh. G. IV, 7—8)². U vezi sa ovim stoji i indisko učenje

¹ Opširnije o ovom problemu može se naći u mojoj knjizi: *Karma and Reincarnation* (London, 1927), a delimično obrađena je ova tema u časopisu „Misao” April, 1928. str. 433.

² Prema verbalnoj igri reči Indijanci kažu: *Kalayati* iti Kala, što znači: ono što kreće sve stvari zove se Kala. U indiskoj logici, vreme je jednačina, svudaprisutna i večita supstancija, u kojoj se nalaze sva determinirana bića: ono je *causa instrumentalis* kojim um može da shvati prošlost, sadašnjost i budućnost, što je baza sveg računanja.

o *kalpama*, periodima stvaranja i uništenja. Svaka kalpa ima svoje pod-periode vremena. Krišna, kao jedan od avatara ili jedan od kosmičkih duhova, dolazi na scenu ljudskog života, *Kuru-kšetra*, i preuzima duhovno vođstvo jednog naroda. To je osnovna misao koja prožima indisku kosmologiju. Na drugom mestu Kršna govori:

„Znaj, da kao što silni vetar večito prebiva u etru i ide na sve strane, tako isto sva stvorenja prebivaju u meni. Kada se jedan ciklus (*kalpa*) završi, o Kuntin sine, sva stvorenja ulaze u moje biće; kada jedan ciklus ponova otpočne, ja ih ponova stvaram.” (IX, 6—7). Otuda je i dalje razvijena ova ideja i doprnela postanku teorije o reinkarnaciji i karmi. To periodično stvaranje i uništavanje čitavog ciklusa može se primeniti ne samo na kosmički i univerzalni život, već isto tako i na individualni tok života. Taj isti proces rađanja i umiranja divno izražavaju metaforički i Upanišade. Tako Brhad-aranjaka (5 bramana) daje opis procesa izlaženja duše iz tela: „Kao što gusenica, došavši do kraja jednog listka, počinje nov list, isto tako i duša, odbacivši telo i znanje, počinje iz početka novu egzistenciju. Ili kao što kovač, uzevši jedan komad zlata, stvara iz njega novije i lepše forme, tako isto i duša pošto se oslobodila tela i napustila neznanje, stvara za sebe novije i lepše forme...”

II

Bhagavad Gita, kao jedna epizoda iz Mahabharate, počinje na onom mestu kada se vojska dvaju srodnih plemena, Kuru i Pandava spremaju za borbu. Ardžuna je obhrvan velikim bolom i grižom savesti, videći da će se dve vojske upustiti u bratoubilački rat. Njegov upravljač ubojnih kola, bog Krišna bodri ga i podstiče na borbu da bi izvršio svoju dužnost (dharma). Bojno polje na kome se

vodi bitka zove se Kuru-kšetra ili Dharma-kšetra¹ to jest polje dužnosti, što svakako ukazuje na alegorički karakter ovog dela. U ovoj alegoričkoj „Pesmi o Božanstvu” nalazimo slične elemente heroiziranog istoriskog događaja kao u našoj narodnoj pesmi „Boj na Kosovu”. Ako bi se upustili u ispitivanje ovoga, pokazala bi se jedna nesumnjiva sličnost, na ime: da junaci Mahabharate imaju izvesne zajedničke crte sa junacima iz našeg Kosovskog epa. Kao što je kosovski božur svojim crvenim listićima služio kao simbol Božanske Pravde, tako i Lotus, taj čudni i znameniti vođeni cvetak indiske mitologije, stojeći u vezi sa zemljom svojim korenom, za vodu vezan svojom stabljikom, za vazduh svojim cvetom i primanjem sunčanih zrakova sa svetlošću, bio je značajan i čudan simbol indo-ariske rase.

Pored svoje čisto literarne vrednosti, Bhagavad-Gita, predstavlja jedan od najvažnijih udžbenika ili dela za razumevanje indiske misli. Ona sadrži u sebi sve osnovne misli indiskih filozofa izražene u sistemima Mimāṃsā-Vedānta, Sāṅkhya-Joga i Njāya-Vaiśeṣika. U vreme kada je postala ova Gita, vodila se velika kulturno-socijalna borba na tlu stare Arijavarte. S jedne strane Bramanizam ka kulturno religijski sistem, s druge strane razni sektaški pokreti na čelu sa Budizmom, pretili su da prekinu staru bramansku tradiciju zasnovanu na kastama. Mahabharata, a naročito Bhagavad-Gita, su intelektualni odblesak te borbe onog vremena kada su vrednosti života bile poremećene.

Gita se smatra kao jevanđelje pravovernih Hindusa. Podjednako cenjena od urođenika i tuđih verskih organizacija, ona je postala udžbenik i osnova kulture i duhovne discipline Hinduizma. Posle filo-

¹ Dharma znači najvišu dužnost, pravdu, večiti zakon i veoma je širok pojam u indiskoj filozofiji i religiji. Neki misle da u ovom slučaju izraz „Dharma-kšetra” znači alegorički bramansku religiju, a mistički ličnost čovekovu gde se vodi uvek unutrašnja borba između savesti i strasti. No istoriski je utvrđeno da Kurukšetra predstavlja današnji Sirhind, koji se nalazi između reka Satledž i Džamne.

zofskih Upanišada, Gita predstavlja najvažniji prilog za izučavanje indiske filosofije. Bhagavad-Gita prevedena je na sve evropske jezike osim Srpsko-Hrvatskog. Gita spada među najrasprostranjenije knjige na svetu. Među prvim koji su na zapadu ocenili veličinu i lepotu indiske filozofije i književnosti bio je nemački filozof A. Šopenhauer. On je u persisko-latinskom prevodu D. Anquetil-a čitao odlomke Upanišada, pa kaže između ostalog:

„To je najpoučnija i najuzvišenija lektira na svetu; ona je bila uteha moga života i biće uteha moje smrti.”¹

Ne manje priznanja indiskoj filosofiji i književnosti odaje i poznati indolog P. Dojsen, koji je preveo gotovo pola veka studirajući indisku kulturu i književnost. A. G. Šlegel, oduševljeni pristalica indiske filozofije, prvi je preveo Gitu sa sanskritskog na latinski.²

U Giti nalazimo naizmenično pesnika, sveštenika i filozofa. U njoj je sjedinjen ideal sa praktičnim životom. Otuda i dolazi njena opšta vrednost. I ako je mestimično apstraktna, njena je sadržina prožeta duhom opšte čovečnosti i hrišćanskim moralom.

Staroindiska književnost malo je poznata u našoj zemlji. Poznavanje Indije i Istoka smatra se još i danas kao naučni luksus. Kulturno-duhovna aktivnost starih Bramana i Kšatrija bila je tako živa u toku nekoliko hiljada godina, da evropski naučni svet nije još u stanju da shvati ogroman prilog starih Arijevaca evropskoj kulturi. Čuvajući principe svojih duhovnih tekovina kroz usmeno predanje, oni su bili u mogućnosti da održe do danas u celosti svoju nauku i religiju, filosofiju i umetnost. Neiscrpan je bio izvor tog predanja. Pošto su živeli u jed-

nom fantastičnom svetu simbola, oni su saznavali sve stvari kroz alegoriju i mit. Možda baš zato je i bilo moguće da se sačuvaju sve one rukovodne misli, koje su davale ton i pravac čitavom religijsko-etičkom i kulturno-socijalnom sistemu koji se zove Hinduizam ili Bramanizam.

Predvođeci ovaj najznačajniji odeljak filozofskog dela Mahabharate-riznice indiskog života, mišljenja i verovanja — nadam se da će isti pobuditi interesovanje za staru indisku kulturu, religiju i filosofiju, čiji se uticaji već osećaju na Zapadu. Prevođenje nije uvek prosta stvar. Ovaj labirint religije, filosofije i mitologije — Bramanizam — ne može biti jednostavan kao roman, pripovetka, ili duži spev. Stoga prevodilac je zadržao sebi pravo da nekim mestima „Bhagavad Gite” dâ onaj smisao koji je u saglasnosti s celokupnim tonom indiske filosofije i religije.

G. Ž. Milićević, urednik „Misli”, pokazao je istinsko interesovanje za staru kulturu što je bez ustezanja pristao da ovaj prevod Gite izađe u „Misli”. On je naročito zadužio prevodioca što je revnosno čitao i svojim ispravkama činio prevod razumljivijim. Najdublja hvala za to. Istovremeno prevodilac zahvaljuje i G-ici Smilji Đaković, vlasniku „Misli”, koja je donekle materijalno bila odgovorna za štampanje ovog prevoda.

Dr P. Jevtić

¹ Parerga II, § 185.

² Ovaj prevod Gite zajedno sa originalnim sanskritskim pismom publikovan je 1823. g. pod naslovom: Bhagavad Gita, id est Θεσπειστων μελος, sive Almi Crishnae et Arjunae Colloquium de rebus divinis, Bharatae episodium. Textum recensuit, annotationes criticas et interpretationem latinam adjecit A. G. a Schlegel (Bonn, 1823).

Dritaraštra:

„Susrevši se za borbu na polju Darne, u zemlji Kuru, šta su tamo radili Moji i Pandava narod, o Sandžaja?”

Sandžaja:

„U istini, kada je kralj Durjodana spazio vojsku Pandave u bojnem redu, priđe svome učitelju i govorao mu ove reči:

„Pogledaj, učitelju, veliki bojni red sinova Pandave, koje je povrstao Draupadin sin, tvoj mudri učenik! Tamo su čuveni junaci, silni strelci, ravni Bimi i Ardžuni u borbi: Jujudhana, Virata i Droupada, vođe ubojnih kola; Drštaketu, Čekitana, junački kralj od Kaši, Purudžit, Kuntibodža, vođa Šibi, silan među ljudima; Judhamanju smeli, hrabri Utamauca, Subhadrin sin, sinovi Draupade: svi vođe ubojnih kola. Ali čuj, o najviši među Bramanima, koji su se od naših istakli kao vođe moje vojske. Ja ću ti ih kazati po imenu, da bi ih znao.

„Tu si ti sâm, Bhišma, Karna i Kripa, pobedilac u borbi, Ašvataman, Vikarna i Somadatin sin i mnogi drugi junaci koji su žrtvovali svoje živote radi mene, rukujući raznim oružjem, svi podjednako vešti u borbi. Ova naša vojska koju predvodi Bhišma je nedovoljna; premoćna je ona vojska tamo koju predvodi Bhima. Stoga treba svi vi da budete na svome mestu i da čuvate Bhišmu”.

Izazvavši u njemu radost, starešina vojske Kuru, stari Bhišma, zatrubi u ubojni rog koji je odjeknuo

kao lavovski urlik. Odmah za njim zahoriše se rogovci, doboši, gongovi i trube i podiže se divlja huka. Zatim i s protivničke strane Madhava (Krišna) i Pandava (Ardžuna), stojeći na velikim kolima upregnutim od dva belca, zatrubiše u svoje božanske rogove. Krišna zatrubi u rog „Pančadžanja“, Devedata zatrubi u „Božji Dar“, Vrkočara, silan junak zatrubi u veliki svoj rog „Paundra“, Kuntin sin, kralj Judhištira zatrubi u ubojni rog zvani „Večita Pobjeda“, Nakula i Sahadeva zatrubiše isto tako u svoje rogove zvane „Slatkozvuk“ i „Alem-cvetak“. Kralj od Kaši, nenadmašni strelac i Sikandin, vođa velikih kola, Drištadjumna, Virata i nepobedivi Satjaki, Draupada i njegovi sinovi zatrubiše u svoje ubojne rogove, o Gospodaru zemlje! Uskoro odjeknu rog Subadrinog dugorukog sina. Divljačka huka, prolamajući nebo i zemlju, uzdrma srca Dritaraštrine vojske. Zatim vojvoda s majmunskom zastavom, sin Pandu, videvši Dritaraštrinu vojsku povrstanu u bojne redove, s oružjem opremljenu, uze svoj tobo-lac i reče ovu reč Krišni, o Gospodaru zemlje.

Ardžuna reče:

„Namesti moja ubojna kola, o Nepobedivi, između dve vojske dok ja osmotrim one koji stoje povrstani, žudni borbe, s kojima moram da se borim u ovoj teškoj bitci; da vidim okupljene za borbu, spremne da zadovolje zlomišljenog sina Dritaraštrinog“.

Sandžaja reče:

„Tako oslovljen Ardžunom, o Bharata, Krišna, zaustavivši nenadmašna ubojna kola između dve vojske, ispred Bišme Drone i ostalih zemaljskih vladara, reče ovo: „O sine Pritin, pogledaj ceo ovaj okupljeni narod Kuru“. Pritin sin pogleda i vide kako stoje u obema vojskama pred njim ocevi, dedovi, učitelji, ujaci, braća, sinovi, unuci i drugovi, tastovi i prijatelji. Videvši sve ove srodnike u neprijateljskom stavu, jednog protivu drugog, obuze ga veliko sažaljenje i u očajanju progovori:

„Gledajući, o Krišna, svoje srodnike okupljene i željne borbe, noge me izdaju, lice mi vene, drhta-

vica obuzima celo moje telo, a kosa mi se u vis diže. Moj luk „Gandiva“ ispada mi iz ruku, koža mi se ježi, ne mogu da se držim na nogama i um mi se pomračuje. Rdave predznake vidim, o Kešava (Krišna), i ne nalazim nikakve koristi u uništenju svojih srodnika. Ja ne želim pobjedu, o Krišna, ni kraljevstvo ni zadovoljstva; našta mi kraljevstvo, o Govinda, našta zadovoljstvo ili i sâm život? Oni kojih radi sam želeo kraljevstvo, zadovoljstva i radosti nalaze se u borbi, žrtvujući svoje živote i imanje — učitelji, ocevi, sinovi, dedovi, ujaci, tastovi, unuci, braću i srodnici. Ja neću da njih ubijam makar i sam poginuo, o Madhusudana; čak i vlasti radi nad trima svetovima; mnogo manje zemaljskog carstva radi. Kakvo zadovoljstvo možemo imati od ubijanja naroda Dritaraštrinog, o Džanardana? Greh će u istini pasti na nas što ih oružani ubijamo. Stoga ne smemo ubijati narod Dritaraštrin, naše srodnike, jer ako ubijamo naše sopstvene rođake, kako možemo biti srećni, o Krišna? I ako oni, čiji je um pomračen požudom, ne uviđaju greh od ubijanja svoga sopstvenog roda, niti vide greh u izdajstvu svojih prijatelja, kako možemo mi da izbegnemo odgovornost, što vidimo jasno greh od ubijanja našeg roda, o Džanardana? S uništenjem porodice propadaju stari večiti zakoni porodični, uništenjem Darma bezakonje ovlada celim pokoljenjem. — Kada se zacari bezakonje, žene iz porodice padaju u greh; čim se žene pokvare, o Varšneja, nastaje mešanje kasta. Mešavina kasta vodi u pakao, kako ubice porodice, tako i samu porodicu, jer njihovi preci se gube, lišeni žrtvoprinošenja.¹ S grešnim uništenjem porodice dolazi mešavina kasta i večiti zakoni rase i porodice

¹ Sanskr. *lupta-pindadakakriya*. Prema starom induskom Zakoniku Manu, na kome je zasnovan socijalno-kulturni sistem Hinduizma ili Bramanizma, *kult porodice i umrlih predaka*, bio je osnovna karakteristika tog sistema. Taj kult zvao se *śraddha* i sastojao se u prinošenju vode i malih kolača mrtvima, neka vrsta „zadušnica“. Bilo je ukorenjeno verovanje, da ako izvesne porodice ne održavaju ovaj običaj, onda duše umrlih postaju lutalice, bez stalnog borišta u „carstvu predaka“.

bivaju uništeni. Jer oni ljudi čiji su kastni zakoni iskorenjeni, o Džanardana, idu sigurno u pakao: tako kaže predanje. Oh, mi smo naumili da učinimo težak greh, budući da iz želje za uživanjima i za vlašću hoćemo da poubijamo svoj sopstveni rod. Za mene bi bilo lakše ako bi me narod Dritaraštre, s oružjem u ruci, ubio u borbi, nenaoružanog i bez otpora”.

Sandžaja reče:

„Tako je govorio Ardžuna i posativši se dole na sedište svojih ubojnih kola, usred razbojišta, ispusti svoj luk i strele, srca ispunjena tugom”.

Tako se završava prva glava Bhagavad Gite nazvana „Joga Ardžuninog očajanja”.

Sandžaja reče:

„Videći Ardžunu tako obuzeta sažaljenjem i očajanjem, i očiju punih suza, Krišna mu tada progovori:

„Otkuda dolazi tebi ovo uzbuđenje, o Ardžuna, nedostojno plemića, koje ne vodi nebeskom carstvu, a stvara nečasnost? Ne padaj u slabost, o sine Pritin, to nije dostojno tebe. Prestani s tom sažaljivom slabošću srca i ohrabri se, o Parantapa”.

Ardžuna odgovori:

„Kako mogu, o Madhusudana, da napadnem Bišmu i Dronu u bitci, koji su dostojni časti, o Vari-sudana. Za mene bi u istini bilo bolje da jedem prosjački hleb na ovom svetu nego da ubijam visokouvažene učitelje; kad ubijem svoje učitelje, ja ću uživati ovde bogatstvo i ljubav — zadovoljstva umrljana krvlju. Mi ne znamo šta je bolje za nas: da mi njih pobedimo, ili da budemo pobeđeni; pred nama stoji skupljen Dritaraštrin narod. Kad ubijemo njih, mi nećemo želeti više da živimo! Pošto je moja duša obhrvana slabošću sažaljenja, a moj razum nesiguran, šta je dužnost, ja Te stoga pitam da mi kažeš određeno koji je pravi put. Ja sam tvoj učenik, nauči tvoga priklonika. Ja ne vidim ništa što bi moglo odagnati tugu, koja mi oduzima snagu, makar dobio na zemlji apsolutnu vladavinu, pa i samu vlast u carstvu bogova”.

Sandžaja nastavi:

„Tako je govorio Ardžuna Krišni, o Parantapa.

„Ja neću da ratujem”, reče on Govindi¹ pa učuta. U očajanju on sede između obe vojske, o Bharata. Krišna, smešeći se, reče mu:

„Ti oplakuješ one koje ne treba oplakivati, ma da tvoj govor može da bude razuman; pravi mudraci ne žale ni za živim ni za mrtvim. Ja sam od uvek postojao, od uvek si ti sâm postojao i svi ovi vladari i uvek ćemo u budućnosti svi zajedno postojati. Kao što Stanovnik tela² prolazi kroz detinjstvo, zrelo doba i starost u ovom telu, tako isto on prelazi u druga tela. Mudrac se nikada ne vara u tome. Samo dodiri čula, o Kuntin sine, stvaraju hladnoću i toplotu, zadovoljstvo i bol, no oni dolaze i prolaze, nepostojani su: podnesi ih hrabro, o Bharata! Zaista, onaj čovek, koga oni ne uznemiruju, koji je podjednak u zadovoljstvu i bolu, pravi mudrac, sposoban je za besmrtnost, o Vođo ljudi. Nebiće ne može da postane biće, biće ne može da bude nebiće; razliku između ovog dvoga znaju oni koji vide istinu. Znaj da je ono što prožima vasionu nerazorivo; niko ne može da uništi ovo nepromenljivo Biće. Prolazna su ovo tela, večito je ono što oživotvorava telo; ono je nepropadljivo, neizmerno, stoga se bori o Bharata. Ko misli da neko može ubiti ili da je neko ubijen, ne zna istinu: niko ne može da ubije, niti je iko ubijen! Ništa se ne rađa i ništa ne umire, ništa nije u vremenu postalo, niti će u budućnosti postati! To nerođeno, večito stalno, prastaro ne umire kada se telo ubije. Znajući da je ovo nerazorivo, večito, nerođeno i nepromenljivo, o sine Pritin, kako i koga može čovek da ubije ili da bude ubijen? Kao što čovek ostavlja na stranu iznošena odela i oblači novo, tako Stanovnik tela odbacuje iznošena tela i oblači se u nova.

¹ „Govinda” je nadimak boga Krišne i dolazi od Gopendra „gospodar ovčara” što stoji u nesumnjivoj vezi sa ranijim pastoralnim kultom Krišne.

² Sanskr. dehino znači onaj koji živi u telu, t. j. čovečiji duh, jer indiski um je veoma sklon da najdublje stvari izražava metaforom.

„Njega ne ranjava oružje, vatra ga ne peče, voda ne kvasi, vetar ne suši. Ono je nepovredimo, nezapaljivo, neukvasimo, neosušimo, večito, svudaprisutno, čvrsto, nepokretno, prastaro. Ono se zove Netrkiveno, Nezamislivo, Nepromenljivo; stoga, znajući ga kao takvog ne treba nikoga da žališ. Čak i kad misliš da se ono ponovo rađa u večnosti i da večito umire, i tada, o Dugoruki, ne treba da tuguješ. Rođenom je smrt sigurna, umrlome rođenje izvesno, stoga ne smeš nikako žaliti za neizbežnim stvarima. Početak stvorenja je Nemanifestovan Duh, sredina je Manifestovan Duh, a kraj Nemanifestovani Duh, o Bharata; zašto onda žaliti? Neko gleda na Njega kao čudo, drugi govori o Njemu kao o čudu, treći čuje o Njemu kao o čudu, pa ma da slušaju o Njemu kao o čudu, niko Ga ne poznaje. Stanovnik tela ne može nikada biti ranjen, o Bharata, ma u čijem telu, stoga ne treba da tuguješ ni za jednim bićem. Ako misliš na tvoju dužnost ne treba da se plašiš, jer za jednog viteza ne postoji ništa više od pravedne bitke. Blago vitezu kome dolazi takva borba netražena, kao otvorena rajska vrata, o sine Pritin. A ako nećeš da preduzmeš ovu zakonsku borbu, prenebregnućeš svoju sopstvenu darmu i svoju čast i pasti u greh. I svi će pričati večito o tvojoj sramoti, a za časnog čoveka sramota je gora od smrti. Vođe ubojnih kola misliće da si ustuknuo od borbe iz straha i tako oni koji su te cenili preziraće te. Oni pak koji ti žele zlo govoriće s podsmehom o tebi i kuditi te zbog slabosti; šta ima bolnije od ovog? Ako budeš ubijen, zadobićeš raj; ako pobediš, uživaćeš zemaljske radosti; stoga ustani, o Kuntin sine, i odluči se za borbu. Držeći se podjednako u radosti i bolu, u dobitku i gubitku, u pobi i porazu, pripremi se za borbu i tako nećeš dopasti u greh.

„Ovo učenje tebi je rečeno po *Sankiji*; čuj sada učenje prema Jogi, koje ako usvojiš, o sine Pritin, bićeš oslobođen od veza koje dela povlače¹. U ovome

¹ Gita izlaže neposredno učenje o Atmanu, Najvišem Biću naizmenično prema raznim filozofskim pravcima u Indiji: Vedanti, Sankiji i Jogi. Sankia-Joga smatraju se kao

nema neuspeha niti greha. Čak i malo od ovog zakona spasava od velike opasnosti (t. j. rađanja i umiranja). U ovome sistemu je jedno jedino razumevanje, mnogostruka i beskrajna su razumevanja nesigurnog. Taj kitnjasti govor, o sine Pritin, kojim govore nerazumni, pridržavajući se čvrsto reči Veda, i kažu, „ne postoji ništa drugo“, utonuli u požudi i težnji za nebeskim rajem, koji dodeljuju kao nagradu za dela transmigraciju i mnogo polažu na razne ceremonije da zadobiju uživanja i nebesku vlast — čiji je um zaveden tim govorom i koji su čvrsto vezani za uživanja i vlast: njihov razum, izgubivši sigurnost, ne može se predati kontemplaciji.

„Carstvo Veda je u trima Gunama². Ti ne budi u njima, o Ardžuna; budi bez dvojstva, živeći uvek u večitoj Istini **Īcā**, bez dobitka ili gomilanja bogatstva, sličan Atmanu. Koliko ima koristi od jednog vodenog bazena, gde voda pritiče sa sviju strana, toliko isto ima koristi jedan prosvetljeni Bramanac od sviju Veda. Tvoja je dužnost da radiš, a nikako rezultat rada; neka nikada lična korist ne bude pokretač tvoje aktivnosti, ali nemoj nikada pasti u neaktivnost. Stojeći u Jogi, odbacivši privrženost, o Dhanandžaja, radi bez obzira na uspeh ili neuspeh. Ravnoteža duševna se zove Joga. Rad je daleko niži od znanja Joge, o Dhanandžaja. Traži utočište u saznanju; bednici su oni koje pokreću plodovi akcije. Sjedinen s čistim umom, čovek napušta podjednako i dobra i rđava dela, stoga se predaj Jogi. Veština delanja je Joga. U Jogi-Saznanja mudraci ne gledaju na plodove dela i tako se oslobađaju od veza rođenja i idu u zemlju gde nema bola. Kada tvoj razum bude prošao kroz smešu obmane, ti ćeš biti

jedan sistem filosofije, zato što Joga kao filosofija ima istu metafizičku bazu, kao i Sankia, s izuzetkom što prvi sistem priznaje ličnog boga-Išvaru. U Mahabharati se često puta kaže: „Ko smatra Sankia i Jogu kao jedno, on zna istinu“ (XII, 316, 2—4).

² Gune (bukvalno „veza“, „čvor“) su osnovni prakvaliteti materije, i trostruke su manifestacije. *Satva* odgovara čistom biću, *rađas* osećanju, *tamas* telu. U ravnoteži triju guna indiski Jogi postiže savršenstvo.

nezadovoljan onim što si čuo ili što ćeš čuti. Kada tvoj razum, koji se nekada povodio za onim što si čuo, bude postao čvrst i staložen u samadhi¹, onda ćeš dostići Jogu.”

Ardžuna:

„Kako se može opisati čovek čvrst u saznanju, koji živi u kontemplaciji, o Krišna? Kako govori čovek čvrst u saznanju, kako treba da sedi, kako da ide?”

Krišna:

„Kada čovek odbaci sve požude koje se nalaze u njegovom srcu i zadovoljan je sobom samo kroz Atmana, onda se kaže za njega da je utvrđen u saznanju. Onaj, čiji je um neuzdrman u muci, u kome nema težnje za zadovoljstvima, iz koga su iščezli strast, strah i gnev, zove se mudrac, čvrsta uma. Ko ničim nije vezan, ko se ne raduje u sreći, a ne mrzi u nesreći, naziva se pravim mudracem. Kad takav čovek uvuče svoja čula potpuno u sebe od čulnih predmeta, kao što kornjača uvlači u sebe svoje udove, onda je utvrđen u saznanju. Čulni predmeti nemaju više privlačnosti za one u kojima su sklonosti za tim predmetima iščezle. Sagledavši Najvišeg (Bramu) i same čulne sklonosti iščezavaju. Jer ma da mudar čovek može želeti, o Kuntin sine, njegova čula nose silom njegov um. Stoga čovek treba da ih obuzdava i da ih kontroliše, predan Meni, jer je onaj čvrst u saznanju koji vlada svojim čulima. Kada čovek misli o čulnim predmetima, pojavljuje se primamljivost za njima, iz primamljivosti se rađa želja, iz želje ljutnja. Ljutina rađa obmanu, obmana rađa rasejanost; iz rasejanosti postaje razoren um, s razorenim umom čovek je potpuno izgubljen.

„No onaj koji pristupa čulnim utiscima čula lišenih požude i mržnje i vlada sobom, a predan je najvišem biću, on postiže duhovni mir. U tome duhovnom miru sve njegove muke iščezavaju, jer je razum duhovno staloženog čoveka potpuno siguran. Neuravnotežen čovek nema sposobnosti za razume-

¹ Samadhi: najvišem stupnju svesti.

vanjem, niti intuicije, ko nema intuicije nema mira; bez duševnog mira otkuda može biti sreće? Jer ako se um čoveka povodi za promenljivim čulima, on nosi najvišu mudrost kao vetar lađu na vodi. Stoga, o Silni, samo onaj ima pravo saznanje, čija su čula potpuno uklonjena od spoljnih utisaka. Što je noć za sva bića, za duhovno prosvetljenog je budno stanje; što ostali ljudi smatraju za budno stanje za mučnoga-vidioca je noć. U koga sve želje ulaze, kao što reke utiču u puni i nepromenljivi okean — koji uvek ostaje isti — taj dostiže unutrašnji mir; ne onaj koga pokreću želje. Ko je odbacio sve želje i slobodno grede napred, bez sebičnosti i sujete, dostiže unutrašnji mir.

„To znači „biti u Brami”, o sine Pritin. Ko to jedanput postigne, on se ne vara. Ako ostane u ovom stanju do poslednjeg trenutka svoga života, on prelazi u Brama-nirvanu¹.”

Tako se svršava druga glava, nazvana „Sankia-Joga”.

Ardžuna:

„Ako misliš da je saznanje više od akcije, o Krišna, zašto me teraš u ovo strahovito delo? S ovim prividno zamršenim rečima ti samo pomračuješ moj um; kaži mi određeno tu jednu stvar, kojom mogu steći blaženstvo”.

Krišna:

„U ovome svetu postoji dvostruka staza, kao što sam učio u prošlosti, o Bezgrešni: jedan se put zove „Sankia” i postiže se saznanjem; drugi je put „Karma-Joga” i postiže se akcijom. Nijedan čovek ne može dostići odricanje od dela uzdržavanjem od rada, niti može da postigne savršenstvo odricanjem od aktivnosti. Nijedan čovek ni za trenutak ne prestaje da radi potpuno; svako je primoran na rad silom *guna* (priridonim silama) postali iz *prakriti*. Ko obuzdava svoja čula, a sedi misleći svojim umom na čulne utiske, duševno je obmanut i licemer. Istinski je viši onaj čovek, čija su čula pod umnom kontrolom, a radnim organima vrši nesebično Karma-Jogu, o Ardžuna. Stoga vrši svoju dužnost, jer je radinost viša od neradinosti; bez rada nije moguće ni održavanje tela. Ovaj svet je vezan karmom¹, izu-

¹ *Brama-Nirvana* je izraz postao pod uticajem Budizma i znači ovde apsolutno sjedinjenje s Bramom — najvišim Duhom, a ne iščeznuće svesti, kao kod Budista.

zev onih dela koja imaju za cilj žrtvovanje; stoga vrši svoje dužnosti s tim ciljem, bez sebičnosti, o Kuntin sine.

„*Pradžapati*,¹ pošto je stvorio u početku sva bića, zajedno sa žrtvama,² rekao je ovo: ovim umnožite svoj rod, neka ovo bude vaša krava muzara³, s ovim hranite bogove i bogovi će vas hraniti; tako hraneći jedan drugog vi ćete postići najviše blaženstvo. Jer bogovi, hranjeni žrtvama, darovaće vam sva zadovoljstva koja želite. Onaj ko uživa ove njihove darove, a ne vraća im ništa, pravi je lopov. Pravedni koji jedu ostatke od žrtava oslobođeni su od svih grehova, no oni koji spremaju hranu samo za sebe pravi su nevaljalci i jedu greh.”

„Iz hrane se rađaju živa bića; hrana postaje od kiše; kiša proizlazi iz žrtve, a žrtva postaje iz dëla. Znaj da dëla potiču iz Brame, a Brama iz Apsolutnog Duha. Stoga večiti Brama, prožimajući sve, nalazi se u žrtvi. Ko ne sarađuje ovde na točku života tako pokrenutom, živi uzaludno, jer je njegov život grešan, jer se naslađuje čulnim uživanjima. No za onog čoveka, koji nalazi blaženstvo u Atmanu i koji je zadovoljan i radostan u Atmanu, za takvog čoveka ne postoji više nikakva dužnost. Njega se više ne tiče šta se u svetu radi ili šta se ne radi, niti on ima ikakav interes u svima živim bićima. Stoga vrši uvek svoju dužnost koju moraš izvršiti, ali nesebično, jer čovek koji vrši svoje dužnosti nesebično dostiže Najvišeg.

Džanaka i ostali dostigli su savršenstvo samo kroz akciju: stoga radi iz ljubavi prema čovečanstvu. Što god jedan veliki čovek radi to isto rade i ostali ljudi; što god on postavi kao načelo, ceo se svet tome

¹ *Pradžapati* u bramanskoj mitologiji znači bukvalno gospodar nad svim stvorenjima. Prema tradicionalnom shvaćanju, on je prauzročnik sveta, kao u jevrejskom predanju što je Jahve. U modernom Hinduizmu, on ne predstavlja tako važno biće, kao u mitološko doba.

² Tojest dao im je mogućnosti da prinose žrtve.

³ Ovaj stih znači: kroz samopožrtvovanje vi ćete se množiti; samoodricanjem vaše će želje biti ispunjene.

pokorava. Ne postoji ništa u trima svetovima što moram da uradim, ništa što nisam postigao, ili išta što neću postići, pa ipak se odajem aktivnosti, o sine Pritin. Jer ako ne bih neprestano i neumorno radio, ljudi bi po svojoj sklonosti u svemu išli za Mnom, svi ovi svetovi bi bili uništeni, nastala bi pometnja i doveo bih sva bića do propasti, da ja nisam aktivan.

„Kao što nerazumni rade vezani za delo, o Bhārata, tako treba da rade i prosvetljeni mudraci, ali bez sebičnosti, već iz ljubavi prema opštem dobru. Mudar čovek ne treba da prouzrokuje zabunu u glavama nerazumnim koje rade nagrade radi; mudrac treba da odobrava svaki rad, a sam da radi u saglasnosti s Jogom. Sve što se dešava prouzrokuju prirodne guneenergije; onaj čiji je um obmanut sebičnošću zamišlja: ja sam delatelj. No onaj ko zna istinu, o Mahabaho, pravi razliku između guna-energija i spoljašnjeg efekta akcije; on nije vezan svojim delima, znajući da gune dejstvuju u gunama. Obmanuti prirodnim silama ljudi su vezani za efekte tih sila; one ne treba da zavaravaju savršene mudrace. Posvetivši sva dela Meni, s umom uprtim u Atmana, budi bez nadanja i sebičnosti, odbaci tvoju brižnost i bori se.

„Ljudi koji uvek ispunjavaju ovo moje učenje s verom i bez roptanja, svojim delima bivaju iskupljeni. No oni koji ropću na ovo moje učenje i ne ispunjavaju ga, znaj da su obmanuti u svakom znanju, bezumni i izgubljeni. I sam mudrac radi u saglasnosti sa svojom prirodom¹, sva stvorenja idu za svojom prirodom; šta može koristiti uzdržavanje? Požuda i mržnja nalaze se u čulnim predmetima, neka se niko ne poda njihovoj vlasti, jer su oni neprijatelji na njegovom putu! Bolje je izvršiti svoju sopstvenu dužnost — darmu — makar i nesavršeno, nego vrši-

¹ Ovde izraz *prakriti* (pramaterija) znači isto što i *sansara*, t. j. latentne, samorođene uticaje karme. To znači da sva bića dolaze na svet i žive ne po slučaju, već prema ranijem rođenju i predispozicijama, utisnute u svest zakonom karme.

ti savršeno tuđu dužnost. Bolje je i umreti na svojoj dužnosti, jer tuđa dužnost donosi opasnost.”

Ardžuna:

„Pa šta je to, o Varšneja, što podstiče ljude mimo njihovih volje — tako reći silom — da čine greh?”

Krišna:

„To su želja i gnev, postale iz radžo-gune (strasti), koja je sveproždiruća i zločesta; znaj da je ona tvoj neprijatelj. Kao što je vatra obavijena dimom i ogledalo pokriveno prašinom, a fetus obavijen matericom, tako je ovaj svet obavijen ovom energijom. Znanje mudraca je obavijeno ovim njegovim večito nepromenljivim neprijateljom — u obliku želje — koji je neutoljiv i nezasativ. Njegovo je sedište u čulima, umu i razumu; pomračujući znanje kroz čula on opsenjuje Stanovnika tela (Duh). Stoga, pošto savladaš čula, oslobodi se ovog grešnog neprijatelja koji razočarava znanje i razboritost. Kažu da su čulni instrumenti visoki; um je viši od čula; razum je viši od uma, ali je najviši Atman. Tako, znajući da je Atman — Apsolutni Duh — viši od razuma, savladaj sebe sopstvenim silama i uništi tog promenljivog neprijatelja, koga je teško pobediti, o Mahabaho!”

Tako se svršava treća glava, nazvana „Karma-Joga”.

IV GLAVA

Krišna:

„Ovu nepromenljivu nauku o Jogi ja sam saopštio Vivasvatu,¹ Vivasvat ju je predao Manu, a Manu je saopštio Ikšvaku. Tako je ova nauka o Jogi predavana s kolena na koleno i kraljevski mudraci su je naučili. No u toku vremena ova se nauka izgubila, o Parantapa. Sada tebi objavljujem tu istu staru mudrost Joge, jer si mi predan i prijatelj, zato što je ona najviša tajna.”

Ardžuna:

„Tvoje je rođenje docnije, rođenje Vivasvata ranije. Kako mogu razumeti da si ti objavio ovu nauku o Jogi u početku?”

Krišna:

„Protekla su mnoga rođenja i moja i tvoja, o Ardžuna. Ja ih sva znam, no ti ih ne znaš, o Parantapa. Ma da sam u suštini nerođen i nepromenljiv i gospodar svih bića, ipak, vladajući prirodom po svojoj volji, ja sâm sebe rađam sopstvenom magiskom silom.² Jer kad god Darma-Pravda opada i bezakonje ovлада, o Bharata, ja dolazim na svet u telesnom obliku. Da bi spasao pravedne, a pogubio nepravedne, i da bi vaspоставio zakon Darma, ja se rađam, u svakom

¹ Vivasvat je vedičko božanstvo, koje je prvobitno predstavljalo sunce. Po indiskom predanju, od njega se rodio Manu, začetnik ljudske rase ili „prvi čovek”. Njegov sin, Ikšvaku, prvi je legendarni kralj sunčeve dinastije, o kojoj govori Mahabharata.

² sanskr. sambhāvamī ātmamāyā.

ciklusu vremena. Ko u istini zna moje božansko poreklo i moja božanska dela, ne rađa se ponova na svet, pošto je napustio telo; on dolazi Meni, o Ardžuna. Mnogi oslobođeni strasti, straha i gneva, misleći na Mene i našavši utočište u Meni, očišćeni ognjem mudrosti, dolaze Meni. U koliko mi se ljudi obraćaju, u toliko ih ja primam i nagrađujem; gredeći raznim stazama, oni svi dolaze Meni, o Parta. Želeći da njihova dela urode plodom, ljudi prinosе bogovima žrtve, jer u zemaljskom carstvu brzo dolazi plod akcije.

„Ja sam stvorio četiri kaste prema gunama i prema njihovim funkcijama; znaj da i ako sam Ja njihov tvorac u istini, ipak sam nestvaralac i nepromenljiv. Dela me ne skvrnave, niti postoji u Meni želja za plodom dela. Ko me pozna kao takvog nije vezan svojim delima. Znajući ovu istinu, naši stari, želeći oslobođenje, radili su; stoga radi kao što su tvoji preci radili u staro vreme.

„Šta je aktivnost, a šta neaktivnost? I sami mudraci su u ovome pitanju lutali. Ja ću ti reći o onom radu, čijim saznanjem bićeš oslobođen oda zla. Jer treba razlikovati dobro delo od nedela, aktivnost od neaktivnosti; tajanstvena je staza akcije. Onaj ko vidi u aktivnosti neaktivnost, a u neaktivnosti vidi aktivnost, pravi je mudrac među smrtnima, on je savršen i istinski pregalac. Čoveka, čiji su motivi za rad lišeni požuda i sebičnosti, čija su dela sažezena ognjem znanja, prosvećeni nazivaju mudracem. Ko je odbacio želju za rezultatom dela, uvek je zadovoljan, ne zaviseći ni od kog; ako je takav čovek i aktivan, on ipak ne radi. On je bez požude i vlada svojim mislima; odbacivši sve svoje, radeći samo telom, on ne čini greh. Ko je zadovoljan s onim što mu sudba donosi i iznad suprotnosti u životu, bez zavisti, podjednak u uspehu i neuspehu, ma da radi u svetu, on nije vezan. Čovek, koji je bez privrženosti, unutrašnje slobodan, s umom utvrđenim u saznanju, ako radi u samo-požrtvovanju dela iščekavaju (t. j. ne ostavljaju posledice za ponovno rođenje). Brama

sâm je žrtva, on je žrtvena vatra i hrana vatre; ko za vreme svog rada živi u Brami, u istini otići će Njemu.

„Neki Jogini prinosе žrtve bogovima; drugi ga obožavaju izlivanjem žrtve u oganj Brame. Jedni prinosе na žrtvu čulo sluha i ostala čula u oganj samosavlađivanja; drugi opet zvuk i druge čulne predmete u oganj čula. Jedni prinosе funkcije svih čulnih instrumenata i funkcije disanja u znanjem obasjanom Jogi kroz samosavlađivanje. Ima nekih isposnika starog zaveta, koji žrtvuju bogatstvo ili telesnu askezu ili iskustvo Joge, ili se pak posvećuju znanju čitanjem svetih knjiga. Jedni prinosе na žrtvu spoljašnji dah unutrašnjem, ili unutrašnji dah spoljašnjem, ili zaustavljajući tok udisanja i izdisanja i žele da postignu kontrolu nad disanjem. Drugi, uzdržavajući se od hrane, prinosе životni dah samom životu. Svi ovi znalci žrtve očišćuju svoje grehove žrtvom. Hraneći se besmrtnim ostacima žrtve oni dolaze većitom Brami. Ovaj svet nije za onog koji ne prinosi žrtve; kako onda može da bude za njega onaj „drugi svet”? Tako ima raznovrsnih žrtava, koje se prinosе Brami. Znaj, da one sve proističu iz dela: s ovim saznanjem bićeš oslobođen.

„Žrtva mudrosti je viša od materijalne žrtve, o Parantapa! Svako delo bez izuzetka sadrži se u saznanju. Znaj da će te mudraci koji vide istinu naučiti pravom znanju kroz pobožnost, kucanjem i službom bližnjem. Znajući ovo, ti nećeš opet pasti u takvu zabludu, o Pandava, jer ćeš videti sva stvorenja u sebi samom i u Meni. Čak i ako bi bio najveći prestupnik među svima grešnicima, bićeš prenesen brodom saznanja preko mora greha. Kao što rasplamtela vatra pretvara gorivo u pepeo, tako isto oganj saznanja pretvara u prah i pepeo sva dela. Jer ovde ne postoji nijedno čistilišno sredstvo ravno saznanju istine. Ko se usavršio u veštini Joge, naćiće ga sam u svom biću. Ovo saznanje dostiže onaj, ko ima vere, predanosti, i ko vlada svojim čulima. Pošto je stekao to saznanje, on brzo dolazi do duševnog mira. Neznalac, nevernik, sumnjalica propa-

daju. Za nevernika, koji sumnja u sve, ne postoji ni ovaj ni „onaj” svet, niti sreća. Ko se odrekao akcije mudročću Joge, ko je presekao sve sumnje kroz saznanje i gospodari samim sobom, nije vezan za dela. Stoga ustani, o Bharata, i mačem saznanja preseći ovo neverje u Atmana, postalo iz neznanja, a koje leži u tvome srcu, i pristupi mudrosti Joge.”

Kraj četvrte glave, nazvane „Sankia-Joga i odricanje od dela.”

Ardžuna:

„Ti hvališ odricanje od dela, a isto tako i nauku o Jogi, o Krišna. Kaži mi određeno koji je put bolji od ova dva?”

Krišna:

„Kako put odricanja od dela (isposništvo) tako i put akcije (Karma-Joga) vode blažentsvu; no od ova dva puta Karma-Joga je viša od samoodricanja. Onaj se smatra za večitog sanjasi-a (isposnika) ko ne mrzi, niti je požudan, jer oslobođen suprotnosti u životu, on se brzo može osloboditi od svih veza. Neiskusni smatraju učenje Sankia i Jogu (saznanje i rad) kao dva različita puta, ali ne učeni ljudi; ko je sigurno utvrđen u jednom uživa plod oba. Cilj koji se postiže kroz saznanje, dostiže se i akcijom i iskustvom; onaj ko vidi da su saznanje i akcija jedno isto, ima pravilno gledište. No teško je postići samoodricanje bez nauke o Jogi; mudrac koji sleduje tom učenju brzo dolazi Brama. Sledbenik učenja Joge, čista uma, koj je savladao samog sebe i s čulima u svojoj vlasti, čija je duša postala Atmanom — Duh svih bića — i ako radi nije okaljan time. Saznavalac istine, sledujući učenju Joge, može s pravom reći: Nisam ja to koji radi i ako svojom prirodom on vidi, čuje, pipá, miriše, jede, ide, diše, govori, pušta, dohvata, otvara i zatvara svoje oči, jer on zna da su to samo njegova čula koja rade, oslonjena na čulne utiske. Onaj ko, vršeći svoje dužnosti, čini sve u ime Brame, bez sebičnosti, nije oka-

ljan grehom, kao što se ne ukalja list lotusa plivajući po vodi.

„Mudraci-Jogi, pošto su odbacili sebičnost, rade telom, srcem i razumom i samim čulima, da bi očistili svoju dušu. Savršen čovek — Jukta, — pošto je odbacio želju za plodom dela, dostiže večito blaženstvo; nesavršen čovek, vezan požudom za rezultat akcije, nije slobodan.

„Kada čovek odbaci silom umne moći svaku akciju, onda Stanovnik tela (Duh) počiva mirno u gradu s devetoro vrata,¹ ne radeći ništa, niti pokretajući na rad. Gospod ne stvara za svet ni sposobnost za delatnošću, niti samu delatnost, niti vezu između uzroka i posledice²; to stvara priroda. Najviši ne prima na sebe ničije zlo rađenje, niti ičije dobro rađenje; mudrost je obavijena neznanjem, koje opsekuje ljude. No u kome je ovo neznanje Atmana uništeno duhovnim saznanjem njemu se otkriva Najviša Istina, sjajna kao sunce. Oni koji misle na Bramu, dušom i srcem sjedinjenim s Bramom, koji uzimaju Bramu kao najviši cilj, očišćeni od greha saznanjem, oni se ne vraćaju više na ovaj svet. Mudraci gledaju podjednako kako na jednog Bramina, obdarenog znanjem i snishodljivošću, tako i na kravu, slona, pseto ili otpadnika od kasta. Samo su oni savladali rađanje u ovom svetu, čiji je um ravnodušan, jer je i Brama neprikosnoven i ravnodušan; stoga takvi poživaju u Brami. Čvrsta uma, nezaslepljen Bramoznalac, utvrđen u Brami ne raduje se kada mu se dese prijatne stvari, niti se tuži kad mu se dogode neprijatnosti. Oni nalaze sreću u Brami, čiji duh nije vezan za spoljašnje utiske; sjedinivši se u duhu s Bramom kroz nauku o Jogi, oni uživaju trajno blaženstvo. Jer uživanja, postala iz spoljašnjih utisaka, pošto imaju svoj početak i kraj, u

istini su izvori bola, o Kuntin sine; mudrac u njima ne uživa.

„Ko ima snage da podnese na zemlji, pre telesnog oslobođenja, silu postalu od požude i gneva, on je savršen čovek — Jogin — i srećan. Pravi je Jogin radostan, srećan i prosvetljen u sebi; on postaje Brama i ide u nirvanu s Bramom. Mudraci dostižu nirvanu u Brami, u kojima je greh uništen i koji su presekli neverje, čvrste duše i radujući se blagostanju svih bića. Ljudi čvrsta uma, koji su odbacili požudu i gnev i znaju sebe, približavaju se nirvani u Brami. Pošto je isključio spoljne utiske, očiju upravljenih između obrva, i pošto je uspostavio ritam između udisanja i izdisanja u nozdrvama, kontrolišući svoja čula, srce i razum, smatrajući oslobođenje kao najviši cilj — takav mudrac, koji je odbacio za navek požudu, strah i gnev, u istini je oslobođen. Znajući da sam Ja onaj koji prima žrtvu i asketizam, gospodar svih svetova i prijatelj svih živih bića, on ide večitom blaženstvu”.

Tako se svršava peta glava nazvana „Sanjasa-Joga”.

¹ „Grad s devetoro vrata” (navadvāra pura) je metafora uzeta iz Upanišada i označuje alegorički telo, na kome ima devet otvora ili šupljina.

² Sans. Karmaphala-sanjogam znači zakon karme ili uzročnosti.

VI GLAVA

Krišna:

„Ko vrši svoje dužnosti bez obzira na nagradu istinski je isposnik¹ i Jogin, ali ne onaj koji je bez vatre i neaktivan. Znaj da ono što ljudi zovu samo-odricanje jeste nauka o Jogi, jer niko ne postaje Jogin, ako se ne odrekne sebičnog cilja. Za svetitelja, koji želi da postigne Jogu kaže se da su dela sredstvo; pošto je postigao Jogu njegovo je sredstvo mirnoća duha. Jer kada čovek ne oseća privlačnost za čulnim predmetima i delima; kada odbaci svaki sebični cilj onda se kaže da je dostigao pravu mudrost (Jogu). Neka podigne sebe Atmanom, neka ne bude njegov duh učmao, jer je svako sam sebi prijatelj i neprijatelj. Ko savlada sebe, on je sam sebi prijatelj, no njegovo Ja može mu postati pravi spoljašnji neprijatelj, ako nije savladao sebe. Ako je čovek savladao sebe i duševno vedar, onda *Paramatman* — Apsolutni Duh — prebiva zadovoljno, isti na hladnoći i toploti, u radosti i žalosti, u časti i nečasti. Jogi, čiji je duh zadovoljan znanjem i razboritošću, koji je nepokolebljiv i savladao svoja čula — takav čovek je savršen, jer on podjednako ceni grudvu zemlje, kamen i zlato. Najviši je onaj koji je podjednako raspoložen prema prijatelju i neprijatelju, voljenom i ravnodušnom, neutralnom, prema omrznutom i rođaku, isti prema dobrim i zlim.

¹ Sanjâsi.

„Jogin treba uvek da živi pod disciplinom, da živi u usamljenim mestima, da vlada potpuno svojim umom, bez požude za ma čim i bez svojine. On treba da namesti za sebe jedno čvrsto ležište na čistom mestu, ni suviše visoko ni suviše nisko, pokrivši ga odozgo platnom, jelenskom kožom i travom „kuša”¹. Zatim će sesti na tu postelju pošto je koncentrisao svoju misao na jednu tačku, obuzdavajući delatnost uma i čula, praktikovaće Jogu radi duhovnog očišćenja. Nepomičan, držeći telo, glavu i vrat uspravno (u ravnoteži), s očima upravljenim na vrh nosa, ne gledajući okolo sebe, duhovno miran, bez straha, živeći pod zavetom devičanstva, kontrolišući svoj um i mislima upravljenim na Mene, — tako treba da sedi Jogin, predan Meni. Tako držeći svoj um uvek u ravnoteži, takav Jogin dostiže mir čiji je kraj nirvana i sjedinjenje sa Mnom. Joga nije za onog koji jede suviše, niti za onog koji ne jede ništa, niti za onog koji je sklon suvišnom spavanju, niti za onog koji ne spava, o Ardžuna. Nauka o Jogi, koja je najviši cilj i znači kraj svakoga bola, jeste za onog, koji jede i odmara se umereno, čije je naprezanje u radu umereno, čiji je san i budno stanje umereno. Kada svoj savladan um upravi svome pravom biću — Atmanu, nemajući nikakve želje za ma kojim predmetom, onda se kaže da je Jogi. „Kao što lampa u jednom zaklonjenom mestu ne treperi” — to je slika jednog Jogina, koji je savladao sebe i praktikuje Jogu na sebi. Kada se duhovnom koncentracijom savladane misli potpuno umire i kada gledajući sebe kroz Atmana nalazi unutrašnje zadovoljstvo u Atmanu; kada sazna beskrajnu sreću koja, nalazeći se iznad čulnih utisaka, može da se shvati razumom, onda učvršćen u tome on ne ostavlja više Istinu. Pošto postigne ovo, i uvidi da ne postoji nikakav viši dar, i kada je u tome utvrđen, ne pokreće ga ni najveći bol — ovo razdvajanje od jedinstva (identifikacije) s bolom zove se Joga. Ova Joga se može raditi s odlučnošću i nepokolebljiva srca. Pošto od-

¹ „Kuša” je naročita vrsta trave, koja se upotrebljava pri religijskim obredima.

baci potpuno sve požude, postale iz fantazije i vlada svojim čulima silom uma, malo po malo on će dobiti mir s čvrstim razumom; učvrstivši svoj um u Atmanu, on ne treba da misli ni na šta. Kadgod kolebljiv i nestalan um ode u stranu, on treba da ga primora da se vrati natrag direktno pod kontrolu Atmana.

„Jer najviše blaženstvo dolazi onom čoveku, mirna uma, koji je utišao svoje strasti, postao Brama i neukaljan. Tako Jogin, oslobođen greha, koji uvek radi na Atmanu, dostiže lako beskrajno blaženstvo u dodiru s Bramom. Sledejući u duhu Jogi, on gleda podjednako na sve stvari, on vidi Atmana u svima bićima i sva bića u Atmanu.

„Ko mene vidi u svemu, i sve u meni, ja njega ne odbacujem, niti on mene. Jogin, koji teži jedinstvu i obožava Me — koji prebivam u svima bićima — on prebiva u Meni, ma gde se nalazio. Ko vidi istu suštinu u svima stvarima, bilo zadovoljstvo ili bol, on se smatra za najvišeg mudraca, o Ardžuna”.

Ardžuna:

„Ti si mi kazao ovu Jogu ravnodušnosti, o Madhusudana; ali ja ne vidim kako se može čvrsto održati, zbog nestalnosti srca. Jer um je u istini kolebljiv, buran, jak i uporan; stoga mi izgleda teško da se obuzda, kao i vetar”.

Krišna:

„Bez sumnje, teško je obuzdati nestalan um o Mahabaho; ail neprestanom vežbom i nepristrasnošću on se može obuzdati, o Kuntin Sine. Ja znam da Jogu može teško postići čovek neobuzdana duha, no čovek koji stremlji, gospodar samog sebe, on može postići kada ozbiljno tome teži”.

Ardžuna:

„Kojim putem ide onaj, koji ima vere, a ne vlada sobom i njegov um beži od Joge, tako da ne dostiže savršenstvo Joge? Da li on otpada s obe staze (saznanja i akcije) i propada kao rasturen oblak, ne dostignuvši i zavarano na putu ka Brami? Ovo je moja sumnja, o Krišna, ti treba da je sasvim raz-

biješ; jer niko drugi osim tebe ne može razbiti ovu sumnju”.

Krišna:

„On ne propada ni u ovom, ni u „onom” svetu; jer niko, dragi moj, koji čini pravdu, ne propada. Onaj, koji ne uspe u Jogi, ide u carstvo pravednika i tamo prebiva bezbroj godina, zatim se rađa ponovo u dom čistih i imućnih ljudi. Ili se može roditi u porodici mudrih Jogina. No takvo rođenje dobija se vrlo teško u ovom svetu. Tamo on dobija znanje stečeno u prošlom životu i stoga teži još više savršenstvu, o Sine Kuru. Jer njegove predašnje sklonosti vode ga napred, bez njegove volje; čak i ako samo želi da sazna Jogu, on ide iznad samog *Šabda-Brame*¹. Zaista, Jogin koji prilježno radi, očišćen od grehova i pošto se usavršio u toku mnogih rođenja, dospeva Najvišem Cilju. Jogin se smatra višim nego isposnici, višim nego naučeni ljudi, on je veći nego činilac dobrih dela; stoga budi i ti Jogin, o Ardžuna. Od svih Jogi-a meni je najmiliji onaj koji me obožava verom, svojim unutrašnjim bićem prebivajući u meni”.

Tako se svršava šesta glava, nazvana „Adhjâtma-Joga”.

¹ *Šabda-Brama* znači najviše Biće, čija je suština zvuk, reč i koji se manifestuje kroz celu vasionu. On je božanski Logos, kosmički Duh, koji nalaže ispunjavanje religijskih dužnosti.

VII GLAVA

Krišna:

„Čuj sada kako me možeš savršeno i pouzdano poznati, ako je tvoje srce usađeno u Meni praktikujući Jogu, ako si mi predan i u Meni nalaziš utočište. Sada ću te naučiti božnaskoj i čovečanskoj mudrosti; ako ovo postigneš, neće ostati više ništa što treba da saznaš. Među hiljadama ljudi, malo njih teže savršenstvu; između onih koji teže i savršeni su, samo malo njih me istinski poznadu. Moja priroda podeljena je osmostruko: zemlja, voda, vatra, vetar, etar, srce, razum i samosvest. Ovo je moja niža priroda. Znaj da ja imam drugu i višu prirodu, koja održava vasionu, o Mahabaho, a to je Kosmički Duh¹. Znaj da su iz ovog (dvoga) postala sva bića; Ja sam izvor, iz koga potiče cela vasiona i u koji se sve vraća. Ne postoji ništa višlje od Mene, o Dhanandžaja. Cela ova vasiona je utkana u Meni, kao niz dragog kamenja nanizanog na koncu. Ja sam ukus u vodi, o Sine Kuntin. Ja sam svetlost na mesecu i suncu; Ja sam mistička reč *Om*² u svima Vedama, zvuk u etru, čovečnost u ljudima. Ja sam čist miris zemlje i svetlost u vatri; ja sam život svih bića, i samoodricanje kod isposnika. Znaj da sam Ja bes-

¹ *Jīva bhūta*m, znači kosmički duh, koji je imanentan u svima stvorenjima.

² *Om* je mistički slog u indiskoj mitologiji i filosofiji, koji se sastoji iz tri slova *A+O+M=Om=Brama* što označava alegorički stvaranje, održavanje i uništenje vasiona; prošlost, sadašnjost i budućnost i t. d. (Vidi *Maitri Upan.* 6, 5; i *Mandukja Up.* I, 1.).

mrtna klica u svim bićima, o Sine Pritin; Ja sam razum razumnih, sjaj moćnih. Ja sam sila u silnima, bez požude i strasti; ja sam ona želja u svima bićima, koja nije protivna zakonu Darma, o Bharata.

„Znaj da sva stvorenja proizlaze od mene, bilo obdarena svojstvom razuma, emocije, ili instinkta; ja nisam u njima, već oni u Meni. Obmanut trima gunama, ovaj ceo svet ne vidi da sam viši od njih i nepromenljiv. Jer ova božanska kosmička obmana (maja), koja se sastoji iz *guna*, teško se može produbiti; no onaj ko se samo Meni obraća, on prelazi preko ove obmane. No meni se ne obraćaju zločesti, zaslepljeni (neznanjem) i najniži ljudi: lišeni pravog saznanja kroz maju oni idu za demonima. Ima četiri vrste pravednih ljudi koji traže utočište, Mene, o Ardžuna: potišteni, željni istine, željni bogatstva i mudraci, o kralju plemena Bharata. Od ovih je najviši mudrac, uvek predan, i moj priklonik; jer ja sam veoma drag mudracu i on Meni. Svi su oni otmeni, ali mudrac je deo Mene samog; jer on s duhom učvršćenim u Meni, smatra Me kao najviši cilj. Posle mnogih rođenja, mudrac nalazi utočište u Meni, znajući da je Vasudeva sve; vrlo redak je takav *Mahatma*¹. Ne oni čije je pravo saznanje odstranjeno ovom ili onom željom, traže utočište u drugim bogovima, zauzeti ovom ili onom ceremonijom i vezani svojom prirodom. Ako ma koji pripadnik želi da obožava s verom ma koje telo, ja sam taj koji u njemu učvršćuje tu veru. Obuzet tom verom on traži da joj oda poštovanje, otuda on postiže svoje želje s mojim blagoslovom. No nagrada tih plitkounnih ljudi je kratka. Koji obožavaju bogove, odlaze bogovima; moji priklonici dolaze Meni. Nerazumni misle da sam došao iz nemanifestovanog u manifestovani oblik, ne znajući da je moje više biće nepromenljivo i iznad svega. Ja se ne otkrivam svakome, sakriven Joga-mâjom (kosmičkim prividom); ovaj zaslepljeni svet ne poznaje me kao nerođenog i nepromenljivog. Ja znam sva bića, u prošlosti, sadašnjosti, i buduć-

¹ *Mahātman*, najviša titula koja se može dati jednom čoveku koji je napredovao u duhovnom saznanju.

nosti, o Ardžuna; ali Mene niko ne poznaje. Sva stvorenja padaju u obmanu rođenjem, koja dolazi od dvostrupkog privida, prouzrokovana željom i mržnjom. No oni ljudi koji čine pravedno delo, i koji su umrli grehu, oslobođeni su od ovog dvostrukog privida i klanjaju Mi se, čvrsto zavetovani. Oni koji teže da se oslobode od starosti i smrti i nalaze u meni utočište, dolaze do saznanja da sam ja Brama, Kosmički Duh. I znaju sva dela. Ljudi čvrsta uma, koji me znaju kao Gospodara svih bića, kao boga svih bogova i kao najvišu žrtvu, dolaze Meni i na samom smrtnom času."

Tako se svršava sedma glava, nazvana „Joga Znanja i Saznanja”.

Ardžuna:

„Šta je Brama? Šta je Adhjâtma (Najviši Duh)? — Šta je karma, o Purușotama? Šta je onaj što se zove „Gospodar bića” a šta ti zoveš „bog bogova”? Ko je najviša žrtva u ovom svetu i kako postaje, o Madhusudana, i kako mogu oni, koji su sebe savladali da te poznaju u času njihovog izdisaja?”

Krišana:

„Brama je najviše Biće, nepromenljivo. Njegova suština naziva se *Ajdhjatma*; stvaralačka sila, koja je uzročnik stvaranja svih živih bića zove se *Karma*. Adhi-bhuta (Gospodar bića) je promenljiva egzistencija (fizički svet); Adhi-daiva (bog nad bogovima) je Puruša, (stvaralački mužanski princip u vasioni). Adhi-jadžnja (gospodar žrtve) sam ja sâm u ovom telu, o najbolji među smrtnima. Ko u svom poslednjem času, pošto je napustio telo, odlazi s ovog sveta misleći samo na Mene, dolazi nesumnjivo moje biću. Ako jedan čovek pri svršetku svoga života, misli na ma koje biće, on odlazi tome istom biću, jer je njegova priroda postala identična s prirodom dotičnog bića. Stoga sećaj se Mene u svakom trenutku i bori se; ako su tvoje srce i tvoj um usredsređeni, onda ćeš sigurno doći Meni. S umom zauzetim neprestanom aktivnošću, ne misleći ni na šta drugo, čovek odlazi tom božanskom najvišem biću — Puruši — gde je njegova misao. Ko ima na umu tog starog Mudraca, vođu, finijeg od atoma, tvorca svega, oblika nezamisliva, sjajnog kao sunce, iznad

neznanja. Ko misli na to Biće u posljednjem času života, s nepomičnim umom, vođen predanošću i silom Joge, namestivši životni dah u sredinu između obrva, on odlazi božadskom Biću — Puruši.

„Sad ću ti kazati ukratko o tome najvišem putu, koji Vedoznalci nazivaju besmrtnost, kojim grede bestrasni i oni koji su savladali sebe i koji vode isposnički život. Pošto je zatvorio sva čulna vrata, zatvorivši um u srcu i pošto je doveo svoj životni dah u glavu i učvrstio se duboko u Jogi, izgovarajući reč *Om* — koja označuje večito jednog Bramu i misleći na Mene — ko tako odlazi s ovog sveta napuštajući telo, dostiže najviši cilj. Mene lako može dostići čovek uvek predan Jogi, ko misli na Me neprestano i večito nepodeljena uma. Takvi uzvišeni duhovi, došavši jednom meni i dostignuvši najviše savršenstvo, ne rađaju se ponova na svet, prolaznu kuću bola. Svi svetovi, čak i *Bramaloka*¹, rađaju se i nestaju, o Ardžuna; no za one, koji su Mene postigli, ne postoji ponovno rođenje. Oni koji znaju da Dan Brame traje hiljadu juga², a Noć Brame da traje hiljadu juga, znalci su noći i dana. S dolaskom Dana sva manifestovana bića postaju iz Nemanifestovanog; dolaskom Noći ona se opet vraćaju u Nemanifestovanog (statičko stanje vasiona), kao što ljudi kažu. Isto ovo mnoštvo bića, rađajući se na svet ponova, s dolaskom Noći iščezava ne svojom voljom i ponovo se rađa s dolaskom Dana, o Sine Pritin. No postoji drugo večito Biće, koje je iznad Manifestovanog. Ono se nalazi u svima bićima, ali ne propada s njima. Ovo nepropadivo Biće zove se Nemanifestovani Duh; ovo je, kažu, najviši cilj; ko ga jednom dostigne više se ne vraća u svet. To je moje najviše obitavalište. To je najviši Puruša — Duh — u kome poživaju sva bića, koji prožima svu vasionu i koji se može dostići isključivom pobožnošću.

¹ Po indiskoj mitologiji postoji sedam raznih stupnjeva ili planova, gde žive smrtni ljudi. Najviši plan se zove *Brama-loka* (svet Brame).

² *Juga* je kosmički ciklus vremena.

„Sada ću ti kazati o vremenu kada Jogina odlaze s ovog sveta, bilo da se više ne rode, bilo da dođu ponova na svet, o vladaoče Bharata. Vatra, svetlost, dan, prva svetla polovina meseca, šest meseci severnog toka — tamo odlaze odavde Bramoznalci i dostižu Bramu. Dim, noć, i druga mračna polovina meseca, šest meseci južnog toka — u ove Jogin dostiže do mesečeve svetlosti i ponova se rađa. Ovo dvoje se smatra kao dva večita puta sveta, svetao i mračan; kroz jedan čovek se više ne rađa, drugim se on ponova rađa na svet. Znajući ova dva puta nijedan Jogin se ne vara; stoga neka ti uvek bude vođa Joga, o Ardžuno. Jogi, — znajući plod dobrih dela koji dolazi iz Veda, žrtava, čistilišta i milostinje — odlazi iznad ove vasiona i dostiže Najvišu Prvobitnu Sferu.

Tako se svršava osma glava, nazvana: „Mahapuruša Joga”.

IX GLAVA

Krišna:

„Sad ću ti kazati, ti koji me rado slušaš, ovu naj-tajanstveniju nauku zajedno sa znanjem; ako je naučiš bićeš oslobođen od zla. Ovo je carska nauka i carska misterija, čista i najviša, neposredno razumljiva, sveta, laka za rad i nepromenljiva. Ljudi bez vere u ovaj Zakon Darma,¹ o Parantapa, ne dospevaju do mene i ponova se vraćaju na put smrtnih i *sansare* (večitog rađanja i umiranja). Ja sâm ispunjavam ovu celu vasionu svojim neotkrivenim oblikom; u Meni prebivaju sva stvorena bića, ali ja ne prebivam u njima. Pa ipak ova stvorenja ne prebivaju u Meni; pogledaj moju božansku svemoć — Jogu; moje Biće održava sva stvorenja, pa i ako ja ne prebivam u njima, moj Atman — Duh — je njihov tvorac.

„Znaj da kao što silni vetar večito prebiva u etru i svugde se prostire, tako isto sva stvorenja počivaju u Meni. Kada se jedan svetski period — *Kalpa* — raspadne, o Kuntin sine, sva stvorenja ulaze u moju prirodu; kada novi svetski period otpočne, ja ih ponova stvaram. Oslanjajući se na svoju sopstvenu prirodu — *prakriti*, — ja ponovo stvaram svo ovo mnoštvo bića silom *prakriti*, i mimo njihove volje. No ova dela me ne sputavaju, o Džanandžaja, jer ostajem kao posmatralac i nisam vezan za njih!

¹ *Darma* (Vdhri-dharayate) je univerzalan zakon pravde koji se odnosi na sve dužnosti jednog pravovernog Hindusa i obuhvata sve aktivnosti: socijalne, moralne i religijske.

Pod mojom kontrolom *Prakriti* rađa pokretljive i nepokretne stvari; to je uzrok što se svet okreće u svome toku. Budale me preziru kada se pojavim u ljudskom obliku, ne znajući moje više biće, da sam ja veliki Gospodar svih živih bića. Besciljno je njihovo nadanje i besciljna su njihova dela; besciljno je njihovo znanje i njihov um: oni se predaju izopačenoj nebožanskoj i demonskoj prirodi. No ljudi sa prosvetljenim umom, koji veruju u moju božansku prirodu, obožavaju me nepokolebljivo, znajući da sam ja večiti uzročnik stvorenja i nepromenljiv. Oni me neumorno veličaju i teže meni s čvrstom verom; klanjajući mi se pobožno i s ljubavlju oni me počituju u neprekidnoj predanosti.

„Drugi me obožavaju prinoseći mi na žrtvu svoje saznanje o Mnogostrukom, smatrajući me kao Jednog ili Mnogostrukog, koji se prostire na sve strane. Ja sam žrtva, ceremonijal i žrtvoprinošenje, ja sam hrana za pretke, ja sam zapaljiva biljka, *mantra* — čarobna reč, — žrtveničko maslo, vatra i žrtveni miris.¹ Ja sam otac i majka ove vasion, tvorac i svedržitelj vasion, suština saznanja i biće koje očičuje, ja sam reč Om, Rig, Sama i Jadžur-Veda. Ja sam cilj, hranitelj, Gospod, svedok, stanovište, pribežište, prijatelj, postanak i nesatnak, stub, riznica i večita klica. Ja dajem toplotu, zaustavljam i izlivam kišu, ja sam podjednako besmrtnost i smrt, biće i nebiće, o Ardžuna. Znalci triju Veda koji piju Somu — nektar besmrtnosti — i očičuju se od greha poštuju me žrtvama i mole se za put u raj; prispevši u carstvo Gospodara bogova, oni uživaju na nebesima rajске radosti bogova. Pošto se nauživaju u tom širokom svetu rajskom, oni se ponova vraćaju u smrtno carstvo ljudi, pošto se njihove zasluge iscrpe; tako isto biva s onima koji sleduju zakonu triju Veda — ljubiteljima smrtnih želja — oni odlaze i ponova se vraćaju (na zemlju).

„Onim ljudima koji neprestano misle na Mene i obožavaju me uvek predano, ja darujem blagostanje.

¹ Ovo se odnosi na kućevne obrede koji su neophodni za svakog pravovernog Hindusa.

I oni koji se klanjaju drugim bogovima i prinose im žrtve s verom, o Kuntin sine, u stvari prinose žrtve Meni, ma da suprotno starim propisima. Jer sam primalac i gospodar svake žrtve; no oni me ne poznaju i stoga propadaju. Ko se bogovima zavetuje ide bogovima; ko se zavetuje precima odlazi precima; ko se zavetuje duhovima odlazi duhovima; ko Mene obožava dolazi Meni. Ko mi prinese kao žrtvu iz istinske usrdnosti bilo list, cvet, plod ili vodu — ja primam ovaj dar ljubavi, budući da je prinet s pobožnošću i predanošću. Bilo rad, žrtvu, poklon, asketizam, sve čini kao dar Meni, o Kuntin sine. Na taj način bićeš iskupljen od posledica koje za sobom povlače dobra i zla dela. S duhom odricanja i predanošću bićeš oslobođen i doći ćeš Meni. Ja sam isti prema svim stvorenjima: nikoga ne mrzim, nikoga ne volim; no oni koji Me obožavaju s predanošću prebivaju u Meni i Ja u njima. Čak ako bi neko bio najveći grešnik, a obožava samo Mene i nikog drugog, on će važiti kao dobar, jer se odlučio za istinu. On brzo postaje pravednik (*dharmâtma*) i ide večitom miru. Budi uveren, o Kuntin sine, da nijedan nije izgubljen ko se Meni istinski preda. Čak i oni koji su začeti u grehu — žene, Vajšija ili Šudre, — ako se obrate Meni dolaze najvišem cilju. Koliko prepravični Bramini i pobožni kraljevski mudraci! Ti koji si dospeo u ovaj prolazan i nesrećan svet, obožavaj Mene. Obrati svoje srce Meni i svoju pobožnost, žrtvuj se i predaj Meni. Na taj način, predavši se Meni i ceneći me iznad svega, doći ćeš Meni”.

Tako se svršava deveta glava, nazvana „Predanost Carskoj Nauci i Carskoj Tajni”.

Krišna.

„Opet, o Mahabaho, čuj moje najviše reči, koje ću ti kazati radi tvog blagostanja, jer te volim. Mnogo bogova i velikih mudraca ne znaju moj postanak, jer ja sam uzročnik bogova i svetitelja. Ko me pozna kao nerođenog, bez početka i kao najvišeg gospodara sveta, on živi među ljudima neobmanut i iskupljen od svakog zla. Razum, znanje, umna nezaslepljenost, strpljenje, istina, samoobuzdavanje, mirnoća, zadovoljstvo, bol, biće, nebiće, strah i hrabrost, bezazlenost, ravnodušnost, zadovoljstvo, askeza, davanje milostinje, slava i sram: ovo su pojedinačne karakteristike bića koje potiču od Mene. Sedmoro iskonskih velikih mudraca i četiri začetnika ljudskih rasa, zvani „Manu”¹ potiču iz moga bića i uma; od njih su postali ova stvorenja u svetu. Ko u istini zna ovu moju silu i magijsku silu — Jogu, — on je nesumnjivo uravnotežen ovom nepokolebljivom Jogom. Ja sam uzročnik svega, od Mene sve potiče; mudraci, znajući ovo, obožavaju Me duhovno predani. Misleći na Mene, predajući mi život, poučavajući jedan drugog oni Me hvale i nalaze u Meni zadovoljstvo i radost.

¹ „Manu” je generičko ime za mitološke praoce ljudskih rasa. Prema indijskoj mitologiji, pri svakom stvaranju sveta jedan „Manu” sa sedmoro iskonskih mudraca, predsedava jednom kosmičkom periodu ili *Manvantari*, koji traje milijardama godina.

„Takvim ljudima koji su Mi uvek predani i odani iz ljubavi, ja darivam ono umno prosvetljenje kojim oni dospevaju Meni. Iz sažaljenja prema njima ja ulazim u njihovo biće i svetlom žižom znanja uništavam mrak koji je postao iz neznanja”.

Ardžuna:

„Ti si najviši Brama, najviše obitavalište i najviša čistota, o Gospode! Kao večitog nebeskog *Purušu* (Duha), kao prāvoga, nerođenog i svuda prodirućeg Tebe su priznali svi božanski mudraci i nebesni Narada, Asita, Devala i Vjasa,¹ a i ti sam si to meni kazao. Sve što mi ti kažeš, o Kešava, ja verujem da je istina, jer niti bogovi, niti Danavi (polubogovi) znaju tvoj postanak, o Gospode. Ti jedini poznaješ sebe samim sobom, o najviši Duše, tvorče i gospodar svih stvorenja, bože bogova, Gospodaru sveta. Stoga Te molim da mi kažeš, bez uzdržavanja, tvoje božanske moći, kojima postojavaš, održavajući ove svetove. Kako te mogu poznati kao Jogin stalnom meditacijom i u kom obliku bića mogu da te shvatim, o Gospode? Objasni mi još u pojedinostima tvoju magijsku silu — Jogu — i tvoje moći, o Džanardana, jer ja nikada nisam presićen slušajući tvoje besmrtnosti reči”.

Krišna:

„Dobro! Ja ću ti reći o mojim božanskim moćima, o najoblji iz plemena Kuru, u glavnim crtama, jer nema kraja mome prostranstvu. Ja sam Atman koji stanuje u dubini svakog bića, o Gudakešo, ja sam početak, sredina i kraj svih stvorenja.

„Među Aditjama (prvobitnim bićima) ja sam Višnu, među svetlostima ja sam zračno sunce, među Marutima (bogovima vetra) Mariči; od noćnih nebeskih tela ja sam Mesec. U Vedama sam Samaveda,

¹ *Narada* je indiski mudrac, sličan Hermesu, koji se u legendama pojavljuje kao vesnik bogova, čija je funkcija vezana za muziku. *Asita* je otac Devale. *Vjasa* je mitološki sastavljač *Mahabharate*, *Purane* i mnogih drugih dela. Gotovo svako važnije klasično delo Hindusa pripisuju njemu. On je neka vrsta našeg guslara Filipa Višnjića.

među bogovima Indar, od čulnih organa ja sam um, u živim bićima razum. Među Rudrama (razornim nebeskim bićima) ja sam Šankara, među vodenim i zemaljskim duhovima ja sam Kubera — bog bogatstva; bog vatre kod bića zvana „Vasu”, među božanskim planinama ja sam Meru. Znaj da sam među domaćim sveštenicima prvi Brihaspati,¹ među vojskovođama Skanda — bog rata, među vodama okean. Od velikih mudraca ja sam Brigu, među rečima „Om”, među žrtvama ja sam tiha molitva, među planinama Himalaji. Među drvećem sam „Ašvata”,² među božanskim mudracima Narada, među Gandaravama Čitrarata, među savršenim ja sam crveni mudrac.

„Znaj da sam među konjima Učajšrava, postao zajedno sa besmrtnošću, među plemenitim slonovima Ajravata, među ljudima kralj. Od oružja ja sam grom, među svetim kravama Kamaduk,³ ja sam bog ljubavi Kandarpa, među zmijama Vasukia kralj zmijske. Među svetim zmijama ja sam Ananda,⁴ među okeanskim stvorenjima ja sam Varuna, među umrlim precima Arjaman, među bogovima-sudijama ja sam Jama, bog smrti. Među Daitjama, ja sam Prahlada, među meračima Vreme, od divljih životinja lav, među pticama Garuda, među stvarima koje očišćavaju ja sam vazduh, među oružanicima Rama,⁵ među ribama Makara, među rekama Ganga.

„Ja sam početak, sredina i kraj stvorenja, među naukama znanje Atmana, među sagovornicima go-

¹ Brihaspati je u Vedama „duh molitve” i njemu se tako pripisuju magijske moći.

² *Ašvata* je sveto drvo. Vidi XV glavu.

³ *Kāma-dhuk* je mitološka krava koja u docnijem indiskom simbolizmu predstavlja biće koje svojim mlekom zadovoljava sve želje.

⁴ *Nāgas* su bića s telom pola ljudskim, pola zmijskim.

⁵ *Ananda* je čuvena mitološka zmija s mnogim glavama, na čijem telu leži Bog Višnu za vreme onog perioda vasiona kad se ona nalazi u snu.

⁶ *Rama* (Rama-Čandra) je glavni junak drugog indiskog epa Ramajane.

vor. Među pismenima ja sam slovo. A,¹ kod složenih reči sveza, ja sam neuništivo Vreme. Ja sam tvorac s licem okrenutim na sve strane. Ja sam sve proždiruća smrt i izvor svega što će postati, od ženskih svojstava ja sam Slava, Sreća, Govor, Pamćenje, Mudrost, Istrajnost, Opraštanje. Među himnama Samavede ja sam Brihatsama, od stihova Gajatri² među mesecima Margasirša — prvi mesec u godini, proleće među godišnjim vremenima. U hazardnim igrama ja sam igra s kockicama; ja sam bljesak blistavih stvari, pobeda, odlučnost, istina istinitih.

„Među sinovima Vrišni ja sam Vasudeva, među Pandavama ja sam Ardžuna, među mudracima Vjasa, među pesnicima ja sam Ušanas. Ja sam šiba kojom se kažnjava, ja sam državnička mudrost onih što traže pobedu, kod tajni ja sam ćutanje, ja sam znanje onih koji znaju. Ja sam klica svih stvorenja, o Ardžuna; ne postoji ništa bilo živo ili mrtvo bez mene. Nema granica mojim božanskim moćima, o Parantapa. Ovu puninu moje sile saopštio sam ti samo delimično. Sve što je silno i dobro, lepo i snažno, znaj da sve to potiče iz jednog dela moga veličanstva. No zašto tebi ovo detaljno znanje, o Ardžuna? Ja sam onaj koji je jednim delom sebe učvrstio celu ovu vasionu”.

Tako se svršava deseta glava nazvana „Vibhuti-Joga”.

¹ Važno je znati da se slovo „a” nalazi kao sastavni deo u svima pismenima indiskih azbuka, izuzev ako je specijalno drukčije obeleženo.

² Gajatri je naglavni metar u indiskoj staroj poeziji. On se sastoji iz tri stope, svaka sa osam slogova. Pošto se ovaj metar smatra svetim, njime je nazvana moltiva bogu Savitri, koja se recituje tri puta dnevno: Tat savitur varenyam bhargo devasya dhimahi dhiyo yo nah pračodayāt. (R. V. III, 62, 10)

Ardžuna:

„Tvojom milošću ispričao si mi ovu najvišu mističku priču o najvišem Atmanu i time je moja umna zaslepljenost rasturena. Jer ja sam čuo od tebe opširno postanak i uništenje bića i tvoje nepromenljivo veličanstvo, o Lokvanjoki! Tako, kako si Sebe ocrtao, o najviši Gospode, ja želim da posmatram tvoj najviši oblik,¹ o najviši Duše. Ako misliš da ga ja mogu sagledati, onda mi pokaži tvoju nepromenljivu suštinu, o Jogešvara”.

Krišna:

„Pogledaj, o Parta, moj stotruki i hiljadostruki oblik, svaki različit i božanski, svaki različite boje i forme. Pogledaj Aditje, Vasu, Rudre, Ašvine², Marute; pogledaj mnoga čuda do sada neviđena. Pogledaj sada, o Gudakešo, celu vasionu, pokretnu i nepokretnu, kako stoji u mome telu i sve ostalo što želiš da vidiš. No pošto me ne možeš svojim sopstvenim očima videti, ja ti darivam božansko oko; pogledaj moju božansku silu!”

Sandžaja (koji priča ovaj razgovor Krišne i Ardžune), nastavlja:

¹ Cela ova pesma je alegorija. Stoga, kada Ardžuna traži da vidi „najviši oblik” Vasudeve (Krišne) to znači da on želi da pozna razne manifestacije božanstva, kojima se on pojavljuje u fizičkom svetu.

² Ašvini su božanski blizanci, kao u grčkoj mitologiji Dioskuri.

„Tako govoreći, veliki majstor Joge, Krišna je pokazao sinu Pritinom svoje najviše božansko obličje: s mnogobrojnim ustima i očima, s mnogobrojnim čudnim izgledima, s mnogo božanskog nakita, s raznovrsnim podignutim nebeskim oružjem, noseći na sebi nebeske vence i odela, pomazan božanskim mirom, sva čudesa pokazujući, beskrajni bog, čija lica gledaju na sve strane. Ako bi se na nebu pokazao sjaj hiljadu sunaca, taj sjaj bio bi sličan sjaju ovog moćnog Bića. Tamo je Ardžuna sagledao u telu ovog boga nad bogovima celu vasionu u njenim mnogostrukim delovima. Divljenjem ispunjen, s nakostrešenom kosom, on prikloni svoju glavu i s prekrštenim rukama govori:

Ardžuna:

„Ja vidim u tvome telu sve bogove i mnoštvo različitih stvorenja, vrhovnog boga Bramu kako sedi na lotusovom cvetu, sve mudrace i nebeske zmije. Tebe vidim s mnogobrojnim rukama, telima, licima, očima, kako se prostiru na sve strane u beskraj! Ne mogu da sagledam ni tvoj početak, ni kraj ni središtu, o Svesilni Bože raznooblični. Ja te vidim kako nosiš diademu diskos i tiaru u prepunom sjaju, koji blešte na sve strane i jedva razaznajem: blešteći u krug kao vatra što gori i sunce, neizmerni. Ti si za mene najviši, nepromenljivi koga treba poznati, ti si najviša riznica ove cele vasioni, ti si nepromenljivi čuvar večitog zakona Darma, ti si večiti Puruša (Kosmički Duh). Vidim da si bez početka, sredine i kraja, beskrajne snage, s beskrajnim rukama, čije su oči sunce i mesec, s ustima kao užarena vatra koja svojim zračenjem daje toplotu celoj vasioni. Sav ovaj međuprostor neba i zemlje i sve četiri strane sveta ispunjeni su tobom. Gledajući ovo tvoje strašno i čudno obličje sva tri sveta se tresu, o Mahatmo! Ova vojska nebeskih sila prilazi Tebi; drugi sa strahopoštovanjem odaju ti hvalu sklopljenih ruku. Slava Ti! govori mnoštvo velikih mudraca i savršenih i pevaju ti himne prepune hvale. Rudre, Aditje, Vasu, Sadje, Višvadeve, oba Ašvina, Maruti, Ušmapi, Gan-

darve, Jakše, Asuri i Sidhe gomilama gledaju na Tebe s divljenjem¹. Gledajući Tvoje silno obličje s mnogobrojnim ustima i očima, o Mahabaho, s mnogim rukama, nogama i telima i ostrim zubima čitavi svetovi se tresu, a i ja sâm. Kada pogledam kako se prostire do samih nebesa, plamen i u raznim bojama, otvorenih usta i sjajnih velikih očiju, moj unutrašnji duh podrhtava i nemam mira ni oslonca, o Višnu.

„Gledajući tvoja usta sa zubima, slična vatri Strašnog Suda, ne mogu da prepoznam četiri strane sveta i nemam utočišta nigde. Vladaoče bogova, pribežište svih svetova, smiluj se! Sinovi Dritaraštrini i s njima mnoštvo zemaljskih vladara, Bišma i Drona, i Sutin sin sa vodnicima naših ratnika jure i ulaze u tvoje čeljusti sa strašnim zubima; neki uhvaćeni između zuba vide se i izgledaju smrvljenih glava.² Kao što mnoge bujice reka žure u more, tako ovi ratnici čovečanstva bacaju se u tvoja plamena usta. Kao što leptiri s velikom brzinom uleću u zapaljenu vatru i propadaju, tako ovi svetovi ulaze u tvoja usta s ogromnom brzinom i propadaju. Ti proždireš i ližeš sve svetove unaokolo plamenim ustima; ispujavajući celu vasionu bleskom, tvoj sjaj stvara strašnu žaru, o Višnu. Pokaži se ko si u ovom užasnom obliku. Slava Ti, Gospodaru bogova, i budi mi milostiv! Ja bih želeo da Te poznam kao Prapočetno Biće, jer ja ne razumem tvoje pute”.

¹ U indiskoj mitologiji ima sedam vrsti duhovnih bića, kojima pripadaju i gore spomenuta: bestelesna bića, bogovi, planetarni duhovi, anđeli; bogovi koji su nevidljivi za ljude, elementarni duhovi postali od mrtvih; utvare; Asuri, duhovi elemenata, duhovi postali od životinja i Rakšasi, demoni ili đavoli.

² Ove svihove treba opet razumeti kao božansku alegoriju. Ovde Ardžuna ima viziju događaja, koji će se dogoditi u budućnosti. On vidi s duhovnim očima ratnike koji će poginuti u sadanjem ratu, kao i celu vasionu. Kao što je ranije napomenuto, božanstvo simbolički predstavlja Vreme, kosmičku silu, koja u svakom eonu stvara i uništava vasionu.

Krišna:

„Ja sam Vreme koje u svome toku uništava svetove, koji se otkrio i radi ovde da uništi čovečanstvo. Izuzev tebe nijedan od ovih ratnika povrstanih u ubojne redove jedan prema drugom neće ostati živ. Stoga ustani i proslavi se; pobedi tvoje neprijatelje i uživaj u prostranom carstvu. Oni su već određeni za smrt od moje strane, ti budi samo oruđe za to, o Levoruki strelče! Drona, Bišma, Džajadrata, Karna i ostali silni ratnici su već ubijeni od Mene, stoga ih i Ti ubi. Ne žalosti se, već se bori. Ti ćeš pobediti tvoje protivnike na bojištu”.

Sandžaja:

„Saslušav ove reči Krišnine drhteći, Ardžuna, noseći diademu sklopi ruke i pokorno govoraše Krišni klanjajući se i mucajući prestrašen.”

Ardžuna:

„Hršikešo! svet je s pravom pokrenut radošću i ljubavlju pri pomenu Tvog imena; Rakšasi begaju na sve strane sveta iz straha i sve mnoštvo savršenih priklanjaju se Tebi. A zašto se ne bi klanjali Tebi, o Mahatmo, koji si prvi Tvorac, čak pre Bramana samog? O beskrajni Vladaoče bogova, stanovište vasiona! Ti si neuništivo Biće i Nebiće i Najviša Istina. Ti si prvi od bogova, iskonski Puruša, Ti si najviša riznica vasiona, znalac i znan i najviše mesto; Tobom je sve ispunjeno, o beskrajni! Ti si Vetar, Jama, Agni, Mesec, Varuna, Pradžapati i praotac sveta. Neka je slava Tebi hiljadu puta i opet neka Ti je slava! Neka ti je slava u prošlosti i u budućnosti, neka Ti je slava sa svake strane, o Svebiće! Bezgranična je tvoja moć i neizmerno tvoje junaštvo; Ti ispunjavaš sve, stoga si Svebiće. Ako sam što god nepristojno izgovorio misleći da si mi prijatelj i slaveći Te kao Krišnu, Jadavu ili kao druga, neznajući Tvoje veličanstvo iz nesmotrenosti ili iz ljubavi i ako sam makakvo delo učinio prema Tebi iz nepoštovanja, iz šale, bilo sâm bilo u prisustvu ljudi, ležeći, sedeći ili ješući — za sve ovo, ja molim za

oproštaj, Tebe neizmernog. Ti si otac ovog sveta, pokretnog i nepokretnog, prečasn i najjuvaženiji učitelj. Tebi nema ravnog; kako može da bude veći od Tebe u trima svetovima, o Svesilni i Nenadmašni? Stoga padajući ničice pred Tobom, ja Te pokorno molim za milost, o Gospode; kao otac sa sinom, kao drug s drugom, kao zaljubljeni s ljubovcom imaj milosti. Ja sam oduševljen da vidim ono što niko ranije nije video, no moje srce drhti od straha; pokaži mi isto tvoje ranije obličje, smiluj se, o Gospodaru bogova, kućo vasiona. Voleo bih da te vidim u istom obliku (kao nekada), s diademom, žezlom i diskom u ruci; uzmi na se isti oblik s četiri ruke, o Sveobično Biće hiljaduruko!”

Krišna:

„Iz milosti prema tebi, o Ardžuna, ja sam ti otkrio svojom čarobnom silom moje najviše obličje, koje se sastoji iz zračne svetlosti, univerzalno, beskrajno, prapočetno, koje niko osim tebe nije video. Ni studiranjem Veda ni žrtvama ni milostinjom ni delima ni užasnim asketskim vežbama niko me nije mogao videti u takvom obliku osim tebe u ljudskom svetu. Bez straha i s radosnim srcem pogledaj na ovo moje negdašnje obličje”.

Sandžaja:

„Govoreći tako Ardžuni, Vasudeva opet se pojavi u svome obličju i da bi utešio Ardžunu, ispunjenog strahom Mahatma (Krišna) pojavi se opet u blagom obliku.

Ardžuna:

„Gledajući ponova tvoj blagi ljudski oblik, o Džanardana, ja sam se povratio i došao sebi”.

Krišna:

„To moje obličje, u kome si Me video, teško se može videti; čak i bogovi večito žele da me vide u tom obliku. Tako, kako si me ti video. Ja se ne dam videti ni kroz Vede, ni isposništvom ni kroz milosti-

nju ni kroz žrtvu. No nepodeljenom predanošću mene mogu poznati i videti kakav sam u istini i doći meni, o Parantapa, koji radi mene radi, ko mi je predan i moj priklonik, bez sebičnosti i bez mržnje prema ijednom stvorenju, dolazi Meni, o Pandava”.

Tako se svršava jedanaesta glava „Višva-rupa-daršana-Joga”.

XII GLAVA

Ardžuna:

„Od onih koji te obožavaju uvek predani Jogi i od onih koji te obožavaju kao Nerazorivog i Nemanifestovanog, koji je naučeniji u Jogi?”

„Ja mislim da su oni sasvim na pravom Putu, čiji je um utvrđen u Meni i služe mi večito u Jogi, čiji je duh prožet najvišom verom. No oni koji obožavaju. Ne prolaznog, Neiskazanog, Neotkrivenog, koji je svugde prisutan, nezamisliv, nepromenljiv, nepokretan, večiti i koji obuzdavajući svoja čula svugde drže svoj um u ravnodušnosti, koji se raduju blagostanju svih bića — oni dolaze Meni. Vrlo veliki je napor onih čiji je um upravljen Nemanifestovanim Duhu, jer Put Nemanifestovanog Duha mučno dostižu telesna bića. No oni koji su odbacili sva dela u Meni i predani su i obožavaju me čistim umom sa nepokolebljivom predanošću njih ja brzo podižem iz okeana zemaljskog rađanja i umiranja, o Parta, pošto je njihov um utvrđen u Meni. Stoga uputi svoj um na Mene i neka se tvoj razum udubi u Mene; tako ćeš nesumnjivo posle prebivati u Meni. A ako ne možeš da koncentrišeš čvrsto svoje misli na Mene, onda traži da Mene dobiješ Jogom služenja o Dhanandžaja. Ako nemaš snage za neprestani rad onda služi Meni; radeći samo Mene radi, ti ćeš dostići savršenstvo. Ako nemaš snage ni za ovo, onda traži pribežište u Meni, odrekni se svakog ploda svojih dela, savladan u duhu.

„Jer znanje je bolje nego neprestani rad, meditacija je viša od znanja, odricanje od rezultata dela bolje nego meditacija, posle odricanja dolazi unutrašnji mir. Ko nema mržnje ni prema jednom stvorenju, ko je prijateljski naklonjen i sažaljiv, bez samoživosti i bez sebičnosti, isti u bolu i zadovoljstvu, milostiv, uvek zadovoljan, Jogin, obuzdana duha postojan, sa srcem i umom u Meni — ko me tako obožava on mi je drag. Onaj, od koga se svet ne uznemiruje i ko ne uznemiruje svet, ko je bez nemira radosti, nestrpljenja, straha i užasavanja; bez želje, čist, vešt, nepristrasan, bez uzbuđenja, odričući se svakog poduzeća — ko me tako obožava Meni je drag. Ko se ne raduje, ne mrzi, ne tuži, ne priželjkuje, ko se odrekne podjednako dobra i zla i ima pobožnosti, on mi je drag. Ko je ravnodušan prema prijatelju, isti u časti i sramu, na hladnoći i na toploti, u radosti i u muci, bez privrženosti, ko prima podjednako kuđenje i hvalu, čutljiv, zadovoljan svačim što mu se dogodi, bez zavičaja, čvrsta uma, pun predanosti, on mi je drag. U istini priklonici koji imaju vere i predanosti, koji služe ovoj besmrtnoj sili Dar-me, o kojoj sam ti govorio, dragi su Meni”.

Tako se svršava dvanaesta glava nazvana „Bhakti-Joga”.

Ardžuna:

„Želim da razumem šta su *Prakriti* i *Puruša* (Materija i Duh), šta je „polje”, a šta „Znalac polja”, a šta predmet saznanja, o Kešava”.

Krišna:

„Ovo telo zove se polje, o Kuntin Sine, Znalac polja je onaj koji ga poznaje, kažu mudraci. Znaj da sam Ja znalac polja u svima poljima, o Bharata. Prava je mudrost poznanje polja i onoga koji poznaje polje. Šta je to „polje”, kakve prirode, kojim promenama podložno, otkuda je i šta u suštini, ko je on (koji poznaje polje) i kakve su njegove moći, čuj ukratko od Mene. Mudraci su ga opevali na razne načine u različitim svetim pesmama, a tako isto u stihovima zvanim „Brama-Sutra”, vrlo jasno i ubedljivo.

„Veliki elementi, Samosvest, Razum, Nemanifestovani, deset organa¹, Jedini i pet čulnih organa, želja, mržnja, zadovoljstvo, bol, telo i razbor i čvrstina — ovo ukratko označuje polje zajedno s njihovim promenama.

„Smirenost, čestitost, bezazlenost, opraštanje, pravičnost, poštovanje svoga učitelja, čistota, čvrstina, samosavlađivanje, odricanje od čulnih predmeta, ne-

¹ Prema psihologiji Sankija-Joge, postoje deset organa: pet koji služe akciji („karmendrija”): govor, hvatanje, hod, ekskrecija i seksualna sposobnost. Drugi pet su organi razuma („budhindrija”): vid, sluh, miris, ukus i pipanje.

sebičnost, saznanje bola vezanog za rađanje, smrt, starost i bolest; nevezanost (za svet), nezavisnost od dece, žene, kuće i tome slično, neprekidna ravnodušnost misli (umna ravnoteža) u željenim i neželjenim događajima, nepromenljiva predanost samo Meni kroz Jogu, traženje usamljenih mesta, neuživanje u društvu ljudi, postojanost u saznanju Atmana, vizija cilja u saznanju istine, ovo se naziva Mudrost. Sve ostalo je neznanje.

„Sada ću ti objasniti predmete vredne saznanja, čijim se saznanjem dostiže besmrtnost. To je bespočetni Najviši Brama, koji se ne zove ni Biće ni Nebiće. To suštastvo ima na sve strane ruke i noge, njemu su svugde oči, glava i usta, koje sve čuje i stanuje u svetu, obuhvatajući sve. Njegova se sila zrači kroz sva čula, pa ipak Ono nema čula, nevezano je za svet, a održava sve. Ono je bez *guna*,¹ pa ipak oseća gune. Ono se nalazi u svima bićima spolja i unutra, Ono je pokretno i nepokretno, zbog svoje malenkosti nedokučivo, daleko i blizu. Nerazdeljivo Ono stanuje u stvorenjima, pa ipak kao da je razdeljeno. Ovo Biće treba znati da je Svedržitelj, razorač i roditelj svih stvorenja. Ono je Svetlost od Svetlosti i iznad tame. Ono je znanje, predmet saznanja, postiže se znanjem, učvršćeno u srcima svijui. Tako ti je ukratko izloženo „polje”, Znanje i Predmet Saznanja. Ko me obožava i ovo zna, on dostiže moje Biće.

„Znaj da su i Materija i Duh bez početka i da promene i gune potiču iz materije. Materija je pokretačka sila za stvaranje efekata i raznih delatnosti; Puruša-Duh je uzrok postojanja zadovoljstva i bola. Jer Duh, prebivajući u materiji, hrani se gunama koje potiču iz materije; njegova vezanost za gune uzrok je rađanja u dobroj ili rđavoj utrobi. Posmatralac, koji dozvoljava i održava, hranilac, Veliki Gospod i Najviši Atman — tako se naziva Puruša u ovom telu. Ko razume na taj način Purušu i

¹ *Gune* su funkcije ili prakvaliteti u prirodi. Vidi raniju napomenu.

Prakriti (Duh i Materiju), zajedno s njihovim gunama, neće se ponova roditi na svet, u makakvom se položaju nalazio.

„Jedni vide Atmana dubokim razmišljanjem u sebi i kroz sebe; drugi ga saznavu naukom Sankija-Jogom, a ostali kroz Karma-Jugu (ili putem aktivnosti). Opet drugi, koji nemaju takvo znanje, obožavaju Ga onako kako su čuli od drugih; i ako se ovi upravljaju po rečima Veda, ipak će oni prevazići smrt. Koje god živo biće se rodi, bilo pokretno bilo nepokretno, znaj da biva usled jedinstva Saznavača polja s poljem (t. j. sjedinjenjem duha i materije).

„No ko vidi najvišeg Gospoda usađenog u svima bićima, koji ne propada kad ona propadaju, on je istinski vidilac. Jer videći Gospoda kako podjednako prebiva svugde, on neće uništiti samog sebe i stoga on gredi najvišem Putu. Ko je svestan da Prakriti — materija — vrši sve aktivnosti, a da Atman nije delatelj, on je pravi vidilac. Ko sazna da raznovrsna bića prebivaju u Jednom i da se od Njega rasprostiru, taj odlazi Brami. Pošto je Najviši Atman bez početka i bez guna, on je nepromenljiv i ako stanuje u telu on niti radi niti biva okaljan. Kao što se svugde prodirući etar zbog svoje finoće ne ukalja, tako i Atman prebivajući svugde nije okaljan u telu. Kao što sunce osvetljava ceo ovaj svet, tako Stanovnik (Duh) osvetljava celo ovo polje (telo), o Bharata. Ko pozna razliku između polja i Saznavača polja s očima znanja i ko pozna oslobođenje bića od materije, on odlazi Najvišem”.

Tako se svršava trinaesta glava nazvana „Joga razlikovanja Materije i Duha”.

Krišna:

„Opet ću ti objasniti najvišu mudrost, najvišu od svih nauka, čijim saznanjem su svi mudraci odavde otišli najvišem savršenstvu. Postigavši ovu mudrost i pošto su postali jedinodušni sa Mnom, oni se ne rađaju ponovo pri stvaranju, niti se uznemiruju pri uništenju sveta. Moj izvor je Večiti Brama, u njemu Ja stavljam klicu života; otuda potiču sva bića, o Bharata. Veliki Brama je izvor sviju stvorenja koja postaju u utrobama, Ja sam otac koji oplođava.

„Satvam, Radžas i Tamas¹ su gune, postale iz materije (prakriti); one vezuju u telu nepromenljivog stanovnika tela, o Mahabaho. Od ovih Satvam je zbog svoje čistote svetla i nepomućena i vezuje ga dodirom zadovoljsva i znanja, o Bezgrešni. Znaj da je Radžas u suštini strast i da je postala iz želje (za životom) i čulnih sklonosti; ona vezuje stanovnika

¹ Prema učenju filosofije „Sankija” Materija ili Priroda (Prakriti, Pradhana, Avjakta) je večita supstancija celog kosmosa. Ta univerzalna materija ima tri Gune, prakvaliteta ili atributa. Prema tome su gune neka vrsta determinirajućih stanja za objektivno i subjektivno iskustvo. Zbog svojih determinirajućih osobina u svetu gune se zovu: *Satva* (dobrota, istina, pravo biće), *Radžas* (emocija, kretanje, strasti) i *Tamas* (mrak, ravnodušnost, inercija). Ove gune se nalaze u svima prirodnim manifestacijama u različitim srazmerama, što determinira dotičan karakter izvesnog bića ili stvari. Još bi se ove „gune” mogle približno prevesti na evropsko shvatanje, ako uzmemo da *satvam* znači harmoniju ili ravnotežu, *radžas* kretanje ili energiju, a *tamas* inerciju (Upor. Sāṅkya—Kārika 11—15).

tela okovima dela. Znaj da Tamas postaje od neznanja i da obmanjuje sve stanovnike tela; ona vezuje nerazumnošću i uspavanošću, o Bharata. Satvam vezuje za zadovoljstva, Radžas za dela, o Bharata; a Tamas, pomračujući znanje, vezuje za nerazumnost. Satvam postaje kad preovlada nad strašću i mrakom; Radžas se javlja kad preovlada nad dobrotom i mrakom; Tamas postaje čim preovlada nad dobrotom i strašću.

„Kada svetlost znanja prodre kroz sva čulna vrata, onda se može znati da preovlađuje Satvam. Požuda, aktivnost, ulaženje u posao, nemir, žudnja, — sve ovo se rađa kada se Radžas uvećala, o kralju Bharata. Kada Tamas preovlađuje, onda se rađa mrak, neaktivnost, nerazumnost, umna zaslepljenost. Kada se nosilac tela raspadne, pošto je preovladala Dobrota, on odlazi u ničim neukaljano carstvo najmudrijih. No ako neko umre pod vlašću Strasti, on se ponova rađa među ljudima vezanim za dela; ako li pak umre pod vlašću Mraka, on se rađa u utrobi bezumnih. Za dobro učinjeno delo kaže se da ima osobinu „Satvam”, da je čisto; plod strasti je bol, a plod mraka je neznanje. Iz dobrote potiče mudrost, iz strasti se rađa požuda, iz mraka postaje nerazumnost i umna zaslepljenost, a tako isto i neznanje. Predani dobru idu gore, a ogrezli u strasti idu u sredinu dok oni što žive pod uticajem najniže gune — Mraka — odlaze dole. Kada mudrac sazna da ne postoji nijedan drugi agens osim guna i zna da postoji Viši od guna, on dolazi mome Biću. Stanovnik tela, uzdignuvši se iznad ovih triju guna, iz kojih je postalo telo, oslobođen od rođenja, smrti, starosti i bola, dostiže besmrtnost.”

Ardžuna:

„Koje osobine odlikuju čoveka koji se uzdignuo iznad triju guna, o Gospode? Kakvog je vladanja i kako može da se uzdigne iznad triju guna?”

Krišna:

„Ko ne mrzi prosvetljenje, aktivnost, pa i samu spoljašnju energiju kada se s njima susretne, a ne želi ih kada ove nisu u dejstvu; onaj ko je ravnodušan i ne uznemiravaju ga gune, ko stoji po strani, znajući da su to gune koje se kreću; ko je isti u bolu i zadovoljstvu, samopouzdan, za koga je isto zemlja, kamen i zlato, ko je isti prema voljenom i omrznutom, mudar, ravnodušan u pohvali i kuđenju; ko je isti u časti i nemilosti, ko se ponaša podjednako prema prijatelju i neprijatelju, ko se odrekao svakog aktivnog rada — za takvog čoveka se kaže da se uzdigao nad gunama. Ko mene obožava s nepokolebljivom Bhakti-Jogom i koji se uzdigao iznad triju guna on je sposoban da se sjedini s Bramom. Jer ja sam osnova neumrlog i nepromenljivog Brame, večitog zakona Dar-me i savršenog blaženstva.”

Tako se svršava četrnaesta glava nazvana „Guna-traja-Vibhaga-Joga”.

XV GLAVA

Krišna:

„Kažu da je koren Drveta Života (Ašvata)¹ koren gore, a grane povijene dole. Njegovi listovi su svete pesme; onaj koji to razume zove se vedoznalac. Njegove grane šire se i gore i dole, hranjene gunama i sastoje se iz predmeta čulnih opažanja. Iz korena (prauzroka bića) one se pružaju dole do u sami ljudski rod, terane ljudskim delima. Na zemlji se ne vidi ni obim, ni oblik ovog drveta, niti njegov početak ili kraj. Samo onaj koji ovo Drvo Života sa nabujalim korenom preseče oštrim nožem bezstrašća može da ispituje Put, s koga se ljudi nikada više ne vraćaju. On dostiže iskonskog Purušu — Duha — iz koga potiče prastara stvaralačka energija.

„Oni koji su bez gordosti i uobraženosti i koji su savladali privrženost za svet i stalno prebivaju u kosmičkom duhu oni samo koji su se oslobodili od čulnih želja i od suprotnosti, zvanih zadovoljstvo i bol, — oni samo mogu da dostignu ovaj nepromenljivi Put, bez zablude.

„To najviše moje obitalište ne obasjava ni sunce ni mesec, niti vatra; dospevši do njega jedanput, ljudi se ne vraćaju natrag. Jedan nepromenljivi deo

¹ Ovo poređenje sveta s drvetom Ašvata (Ficus religiosa) nalazi se i u Kata Upanišadi. (II, 3, 1. i VI, 1). Ono simbolički predstavlja večiti krug rađanja i umiranja — *sansara* —. Grane predstavljaju raznovrsna bića i fizički svet. Zato se i kaže ovde: „njegove grane povijaju se gore i dole”

Mene je ono što postoji u individualnim dušama; on privlači sebi pet čula i razum, koji pripadaju materiji. Kada On, kao gospodar, primi telo i izađe odatle, on odnosi sa sobom ovih pet čula, kao što vetar diže mirise sa njihovih ležišta. Budući gospodar nad čulom sluha, vida, pipanja, ukusa, mirisa i uma, on sam uživa u čulnim predmetima. Bilo da on izlazi ili ostaje, ili strada, ljudi opsednuti nestvarnošću ne vide Njega, opkoljenog gunama; vide ga samo znanooki.

„Jogini koji grede Njemu, nalaze Ga kako počiva u samom njihovom biću; ljudi nesavršena duha i nerazumnici, i ako streme, ne vide Ga.

„Znaj da svetlost sunca, koja ceo svet obasjava, sjaj meseca i vatre pripada Meni. Prodirući u Zemlju, ja održavam sva stvorenja mojom životvornom silom; kao sočni koren Soma¹, ja hranim sve biljke. Postavši Vaišvanara, svuda prodirući oganj, Ja ulazim u tela živih bića; izdisanjem i udisanjem Ja pripremam četiri vrste hrane. Ja se nalazim u srcima sviju; od Mene potiče pamćenje, znanje i razum. Mene mogu poznati kroz Vede, ja sam tvorac Vedante i vedoznalac.

„U svetu postoje dve suštine: fenomena i numena. Promenljivu suštinu čine sva bića, nepromenljiva se zove Kutasta. Ali postoji još jedno, najviše biće, zvano Paramatman, koje prožima i održava trostruki svet kao večiti gospodar. No pošto sam Ja iznad promenljivog i viši od nepromenljivog, Mene veličaju u svetu i kroz Vede kao najviše Biće. Ko mene u ovom svetu, bez zablude, shvati kao najvišeg Duha, on je sveznalac i obožava Me celokupnim svojim bićem, o Bharata.

¹ Soma je opojni sok jedne naročite vrste planinske biljke, koja se upotrebljava u vedskom ceremonijalu. Kao i u elvinskim misterijama ona proizvodi ekstatičko stanje. U Bramana ova biljka je identifikovana sa Mesecom, koji hrani bogove i koja svojom vlagom održava bilje na zemlji.

„To je ta najtajanstvenija nauka, koju sam ti otkrio, o Nepogrešni; ko je razume, on postaje mudrac i dostiže savršenstvo, o Bharata”.

Tako se svršava petnaesta glava zvana „Purušotama-Joga”.

XVI GLAVA

Krišna:

„Neustrašivost, čistoga bića, saznanje, predanost, postojanost, darežljivost, samoobuzdanje, žrtva, studija Veda, askeza, pravičnost; nezloba, istina, nenaprastost, odricanje, nenačinstvo, sažaljevitost prema stvorenjima, nemanja požude, blagost, skromnost, istrajnost, energija, strpljenje, čvrstina, trezvenost, bezazlenost, neisticanje: sve ove osobine su dar onih koji su rođeni za božansku sudbinu.

„Lukavstvo, gordost, uobraženost, ljutina, grubost i neznanje nalaze se u onome koji je rođen da ima demonsku sudbinu. Božanska sudbina vodi iskupljenju, demonska čulnim okovima. Ne jadikuj, o sine Pandu, ti si rođen za božansku sudbinu. U ovome svetu ima dve vrste stvorenja: božanski i drugi demonski. Stvorenja božanskog reda su ti opširno ocrtana, a sada čuj o demonskom redu.

„Demonski ljudi ne znaju šta treba raditi niti šta ne treba raditi. U njima se ne nalazi čistota, niti dobro vladanje, niti istina. Oni tvrde da je vasiona bez istine, bez osnove, bez Boga, da se ona nije razvila postepeno, i da njen uzrok nije ništa drugo već želja. Pokvarena, duha, slaboumnii, surovi u delima — svi ovi koji se drže ovog verovanja rađaju se kao neprijatelji na propast sveta. Odani nezajažljivoj želji, ispunjeni licemerstvom, gordošću i požudom, oni se u svojoj zaslepljenosti drže uvek lažnih ubeđenja i odaju se prljavim ceremonijama. Oslanjajući se na rđave misli koje vode propasti i predajući se

čulnom uživanju, oni su uvereni da je to sve. Vezani stotinama veza nadanja, znajući samo za požudu i ljutnju, oni traže bezobzirce da nagomilaju bogatstva radi zadovoljenja svojih želja.

„Ovu sam želju danas postigao, onu drugu nadam se da postignem; ovo je moje bogatstvo i ono će tako isto biti moje. Ovoga sam neprijatelja uništio i druge ću tako isto uništiti; ja sam gospodar i uživam, ja sam savršen, jak i srećan, ja sam bogat i otmen; ko je drugi ravan meni? Ja ću prineti žrtve i dati milostinju. Ja hoću da uživam — tako oni govore, zaslepljeni neznanjem.

„Zaluđeni raznim mislima, upleteni u mreže zabluda, odani čulnim uživanjima, oni propadaju u mračni pakao. Samohvalisavci, uporni, ispunjeni gordošću i opijeni bogatstvom, oni prinose žrtve samo po imenu, lažne i koje ne odgovaraju propisima. Predajući se sebičnosti, sili, gordosti, požudi i ljutini, oni me mrze u svome telu, kao i u tuđim telima. Ove nevaljalce, najpokvarenije među ljudima, surove i niske, ja bez prestanka šaljem na njihov put kroz život u demonsku utrobu. Padnuvši u demonsku utrobu, zaslepljeni iz jednog rođenja u drugo, oni Me nikada ne dostižu, o Kuntin sine i idu odatle najnižem putu.

„Trostruka su vrata pakla, koja razoravaju dušu, a to su: *želja, ljutina i požuda*; svaki čovek treba da se odrekne ovih, triju. I onaj čovek koji se oslobodi ove trostruke kapije mraka stvara samom sebi blaženstvo i odlazi najvišem cilju. Onaj pak koji sleđuje svojim prohtevima i koji je odbacio propise svetih knjiga, ne može da postigne savršenstvo, niti sreću, niti najviši cilj. Stoga neka Svete Knjige (Šastram) budu tvoje merilo za raspoznavanje dobra i zla. Znaajući šta propisuju Svete Knjige ti treba da radiš u ovom svetu.”

Tako se svršava šesnaesta glava nazvana „Razlikovanje božanske i demonske sudbe”.

Ardžuna:

„No kakav je položaj onih koji su odbacili propise Zakonskih Knjiga (Šastram), a prinose žrtve s puno vere, o Krišna? Da li oni prebivaju u dobroti, strasti ili tami?”

„Trostruka je Vera¹ telesnih bića i ona potiče iz njihove prirode; njihovo biće pripada ili Dobroti, ili Strasti, ili Mraku. Sada čuj o tome. Vera odgovara prirodi svakog stvorenja, o Bharata. Čovek se sastoji iz vere: kakva je njegova Vera, takav je i on. Dobri ljudi obožavaju bogove, strasni ljudi obožavaju polubogove i demone; ostali, predani mraku, obožavaju duhove umrlih i množinu zemaljskih duhova. Oni ljudi koji vrše strahovite asketske vežbe koje nisu propisane u Zakonskim Knjigama, a zapojeni su licemerstvom i sebičnošću i ispunjeni silom svojih strasti i želja — ovi bezumnici muče sakupljene

¹ To jest kojoj od triju guna (satvam, radžas i tamas) oni pripadaju.

² Vera u sanskritskom je *Śraddha*. Pri tom treba imati na umu da smisao pojedinih filozofskih i teoloških termina u sanskritskom jeziku nije dovoljno preciziran. Reči imaju mnogo *dublje značenje* no što im mi pridajemo. Otuda neophodnost mnogobrojnih komentara u Indiji za razumevanje dela književno-filozofske sadržine. Jedna ista reč može da znači u istom tekstu dve ili tri različite stvari. Tako *svabhāva* znači „svoje biće” u užem smislu i prirodu u širem smislu reči. *Śraddha* „Vera” je prvenstveno fizičko stanje, koje dolazi kao rezultat prirode (*svabhāva*) jedne individue, u kojoj su determinirane iskustvom sve njene fizičke i umne sposobnosti.

elemente tela i Mene koji stojim u njihovim telima. Znaj da ovi imaju demonske namere.

„Ima tri vrste hrane koja je svakom prijatna; ima takođe tri vrste žrtava, isposništva i darova. Čuj po čemu se razlikuju. Ljudi koji se nalaze u stanju „satvam” vole hranu koja je sočna i ima zejtina, čvrsta i srdačna, takvu hranu koja povećava život, čistotu, snagu, zdravlje, zadovoljstvo i radost. Ljudi koji se nalaze u stanju „radžas” vole onu hranu koja je gorka, kisela, slana, suviše ljuta, oštra, sirova i vrela koja pričinjava bol, tugu i bolest. Hrana koja se ustajala koja je izgubila svežinu, koja smrdi, kao i ostaci hrane nepodobne za žrtvu — takva je hrana prijatna ljudima koji se nalaze u stanju „tamas”.

„Ona žrtva koju vrše ljudi prema propisima (Veda) ne želeći nagradu za to, ti su svesni da se žrtva mora izvršiti. Znaj, o najbolji iz plemena Bharata, da ona žrtva koja se vrši s obzirom na nagradu, ili iz licemerstva, takva žrtva ima osobine Radžogune. Ona žrtva koja se ne prinosi po propisima, bez darivanja hrane i bez mantre (tajanstvenih molitava), bez darova i bez vere, pripada Tamoguni. Odaivanje pošte bogovima, Braminima, učiteljima, mudracima; čistota, pravičnost, nevinost, i nezloba zove se telesna askeza. Govor koji ne prouzrokuje uzbuđenje i koji je istinit, prijatan i koristan; tako isto recitovanje svetih knjiga jeste askeza govora. Vedrina uma, blagost, ćutanje, samosavlađivanje i čistota srca jeste umna askeza. Ova trostruka askeza, koju ljudi ispunjavaju s najvišom verom i predanošću, ne želeći nagradu, ima osobinu Satvam. Askeza, koja se vrši s licemerstvom radi visokog uvažavanja, divljenja i poštovanja, ima osobinu Radžas; ona je nestalna i nesigurna.

„Askeza koja se preduzima iz zaslepljenog ubeđenja sa umrtvljavanjem sebe ili da bi nekog upropastili pripada prirodi Tamas. Dar koji se daje kao dužnost onome koji isti može vratiti, na pravom mestu, u pravo vreme i pravom licu — takav dar ima osobine Satvam. No onaj dar koji se čini radi vra-

ćanja ili s obzirom na buduću nagradu ili se daje teška srca smatra se da pripada prirodi Radžas. Onaj dar koji se daje na nezgodnom mestu, u nepravo vreme i nepravom licu, s potcenjivanjem ili s prezrenjem ima osobine Tamas.

„*Om, Tat, Sat*¹ jeste trostruka definicija Brame; ovime su u prastaro doba ustanovljeni Bramini, Vede i žrtve. Stoga, izgovarajući reč *Om*, bramoznalci počinju žrtve, milostinju i askezu, kao što je propisano u Vedama. Proiznoseći reč *Tat*, oni koji teže oslobođenju praktikuju različite žrtve, askezu i milostinju, bez obzira na nagradu. Reč *Sat* upotrebljava se u smislu bivanja i dobrote; osim toga reč *Sat* se izgovara pri vršenju nekog dobrog dela, o Parta. Predanost žrtvovanju, askezi i davanju milostinje tako isto se naziva *Sat*, kao i dela koja se preduzimaju u tom cilju označuju se kao *Sat*. Što god je učinjeno bez vere, bilo žrtva, dar, askeza ili ma kakvo drugo delo zove se *Asat* (nestvarno, nebiće) i ništavno je kako na ovom svetu, tako i u budućem.”

Svršetak sedamnaeste glave zvane „Trostruka po dela Vere”.

¹ *Om* (Aum) je sveta reč, kojom se počinje svaki posao u Indiji, a naročito svako čitanje svetih knjiga. Ta reč u isto vreme simbolički predstavlja trostruku aktivnost Brame, kao i celu vasionu u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti. O tome naročito govori *Mandukja Upaniṣad*. Reč *Tat* znači Apsolutnog Bramu, kao što se vidi iz poznate fraze: *Tat tvam asi* („Ti si sâm To”). *Sat* znači „sušti”, „istinski”, „dobar”, i najzad „Biće”, ono što ima realnu egzistenciju. Suprotno ovome je *asat*, „nebiće”.

Ardžuna:

„Želim da saznam, o Mahabaho, suštinu samopouzdanja i uzdržavanja, o Hršikešo, ukrotitelju Kešina.”

Krišna:

„Pod samim obuzdavanjem mudraci razumeju odbacivanje dela, čiji je pokretač želja za nagradom; odricanje ploda svake akcije prosvetljeni nazivaju uzdržavanje. Jedni mudraci uče da se treba odreći delatnosti kao zla; drugi kažu da se ne treba odrićati žrtve, davanja milostinje i askeze. Čuj sada moju odluku o ovome predmetu, o najbolji iz plemena Bharata, jer se uzdržavanje veliča kao trostruko, tigre među ljudima!

„Čovek ne treba da se uzdržava od prinošenja žrtava, davanja milostinje i askeze, ali treba da ih vrši istinski; žrtva, davanje milostinje i askeza očičuje mudraca. No i ova dela treba vršiti odbacivši privrženost i nagradu; ovo je moje odlučno i najviše učenje, o Parta. Ali nije celishodno odreći se zakonom propisanih dužnosti; odricanje svojih dužnosti iz puke zaslepljenosti pripada mraku. Ako se neko uzdržava od vršenja svojih dužnosti usled straha od fizičkog bola, njegovo uzdržavanje ima osobinu „radžas” i ovim odricanjem ne dobija nagradu. A kada čovek ispunjava jedno propisano delo smatrajući to kao svoju dužnost, a nije vezan za svet i nagradu, takvo se uzdržavanje zove „satvam”, o Ardžuna. Ko

ne izbegava neprijatne dužnosti, a ne naginje pri-
jatnim dužnostima, znači da je prožet osobinom sat-
vam, da je prosvetljen, oslobođen sumnje i da je
sanjasi. Jer dokle god je čovek vezan telom ne može
potpuno napustiti aktivnost; no onaj koji se odrekne
svakog ploda rada zove se sanjasi.

„Trostruki je plod aktivnosti — neprijatan, pri-
jatan i pomešan — koji prati posle smrti one što se
nisu odrekli; ali nikada ne prati one koji su se od-
rekli plodova rada. Nauči se od mene, o Mahabaho,
da prema učenju Sankija ima pet uzroka, koji su
preduslov svake aktivnosti: položaj, vršilac, razni
organi i mnogostruke aktivnosti i Sudbina. Ovo su
pet uzroka svake aktivnosti, propisane ili ne, koje
čovek vrši bilo telom, rečima ili mislima. Pošto je
ovo fakt, onaj koji usled nesavršenog znanja nalazi
da je njegov čist Atman delatelj, on ne vidi u svojoj
ludosti. Onaj, čiji je duh bez sebičnosti, a um nije
pomračen — takav čovek ako uništi i ceo ovaj svet,
on nije ubica i nije vezan. Saznanje, stvar koju
treba znati i znalac jeste trostruka pobuda za rad;
oruđe aktivnosti¹, akcija i delatelj sačinjavaju tro-
struku osnovicu akcije. Znanje, aktivnost i radnik
objašnjeni su u nauci o gunama kao da mogu biti
trostruki i prema njihovim različitim gunama; sada
slušaj redom.²

„Znaj da ono znanje kojim čovek vidi u svima
bićima jednu nepromenljivu suštinu, nerazdeljivu u
razdeljenom, potiče iz osobine „satvam”. Ono znanje
s kojim čovek misli da vidi u svima stvorenjima di-
ferencirane razne osobine bića — znaj da to znanje
potiče iz osobine „radžas”. A ono znanje, koje shvata
jedan efekt kao da je celina, ne gledajući na uzrok,
ne vidi istinski princip sveg bivanja, i jednostrano
je — takvo znanje dolazi od prirode tamas. Čovek
koji je duhovno slobodan i nije hvalisavac, koji je
obdaren postojanošću i energijom, ravnodušan u
uspehu i neuspehu — takav radnik je satvičke pri-

¹ *Karanam* u Logici znači *causa instrumentalis*.

² Vidi primedbu o gunama u početku XIV gl.

rode. Onaj pak čovek koji je strastan i žudi za re-
zultatima dela, požudan, u suštini zao i nečist, pod-
lozan radosti i žalosti — za takvog se kaže da ima
prirodu „radžas”. Čovek koji ne vlada sobom, koji
je prostak, tvrdoglav, pretvoran, zao, lenj, malodu-
šan i oklevalo pripada prirodi tamas.

„Sada čuj, o Dhanandžaja, trostruku podelu inte-
lektu i energije, prema gunama, koje ću ti izložiti
iscrpno i pojedinačno. Onaj intelekt pripada guni
satvam, koji zna pravo vreme kad treba početi, a
kada prestati, koji zna šta treba a šta ne treba uči-
niti, koji zna uzrok straha i nestraha, ropstvo i is-
kupljenje — takav intelekt potiče iz satvam. Onaj,
pak, intelekt koji pogrešno razume zakon Darma i
bezakonje, šta treba uraditi a šta ne treba — takav
intelekt ima osobine radžas. Intelekt, obavljen mra-
kom, koji drži bezakonje za zakon Darma i sve
stvari vidi izopačeno pripada guni tamas.

„Ona energija kojom čovek drži u svojoj vlasti
aktivnosti uma, daha (prana), i čulnih organa nepo-
kolebljivom Jogom pripada prirodi zvanoj „satvam”.
Ona pak energija kojom čovek naginje Darmi, zado-
voljstvu i bogatstvu i kojom čovek neprestano pri-
željkuje nagradu pripada prirodi „radžas”. A ona
energija koja vezuje čoveka za uspavanost, strah,
brigu, očajanje i nerazumnost potiče od prirode
mraka (tamas).

„Čuj sada učenje o trostrukom zadovoljstvu, o
vladaoče plemena Bharata, koje čestom upotrebom
donosi čoveku radost i znači kraj bola. Ona radost,
koja je u početku kao otrov, a na kraju slična am-
brosiji zove se „satvam” i postaje od čistote ljudskog
uma i duše. Radost, koja postaje usled veza čula s
čulnim predmetima, u početku kao ambrosija, a na
kraju kao otrov, poznata je kao „radžas”. Ona radost
koja s početka i u svom toku pomračuje Atmana
(Duh) i potiče iz uspavanosti, lenjosti i nerazumno-
sti, — takva radost pripada mraku (tamas). Ne po-
stoji ni jedno biće na zemlji, bilo na nebu među
bogovima, koje je izuzeto od ovih guna, postalih od
pramaterije.

„Različite su dužnosti Bramina, Kšatrije, Vajšije i Šudre, o Paranatpa, koje su im dodeljene prema gunama i prirodnim sklonostima. Dužnosti jednog Bramina, koje potiču iz njegove prirode su sledeće: mirnoća, samoobuzdanost, askeza, čistota, strpljenje i pravičnost, znanje, saznanje istine i vera. Urođene dužnosti kaste Kšatrija (ratničke) sastoje se u junatstvu, srčanosti, postojanosti, veštini, istrajnosti u brobi, izdašnosti i vladarskoj sposobnosti. Obdelavanje zemlje, gajenje stoke i trgovina su urođene dužnosti kaste Vajšija. Prirodne dužnosti Šudre (robova) su služenje i poslušnost. Čovek, zadovoljan svojom sudbinom dostiže savršenstvo. Čuj kako on dostiže savršenstvo, kada je predan svome zadatku.

„Ako čovek poštuje Onoga, koji je iznad svih bića i koji ispunjava celu vasionu, a vrši svoje dužnosti, on dostiže savršenstvo. Bolje je ispunjavati svoju Darmu (urođeni zakon) bez naročitog isticanja, nego vršiti tuđe dužnosti s uspehom. Vršeci svoju dužnost, dodeljenu mu prirodom, on ne pada u greh. Dužnosti za koje je čovek rođen, ne smeju biti zanemarene, makar bile i niske, jer je svaka aktivnost obavijena nesavršenstvom, kao vatra dimom. Čiji razum nije vezan za svet i ko je sebe savladao, u kome su sve želje iščezle, dostiže najviše savršenstvo i spasenje samoodricanjem. Čuj sada ukratko kako onaj, što je dostigao savršenstvo, dolazi samom Brami, — najvišem temelju mudrosti, o Kaunteja.

„Obdaren očišćenim razumom, obuzdavajući sebe čvrstinom, odbacivši zvuk i ostale čulne utiske, odstranivši strast i mržnju; tražeći samoću, jedući malo, vladajući svojim govorom, telom i umom, neprestano predan dubokoj meditaciji, dostignuvši bezstrasnost, bez sebičnosti, nasilja, gordosti, želje, ljutine, bez ičega svoga, umiren — takav čovek dostiže Bramu. Pošto je postao Brama, vedra duha, on ne tuži i ne želi: ravnodušan prema svim stvorenjima, on je savršeno predan meni kao Najvišem. Kroz savršenu predanost on Me poznaje u istini ko sam Ja; zatim poznavši me istinski, on brzo ulazi u moje

Biće. Ispunjavajući neprestano sve dužnosti, našavši pribežište u Meni, on dostiže mojom milošću večito nepromenljivo obitalište. Odbacivši svojim umom sva dela na Mene, predaj se Meni kao Najvišem; pribegavši Jogi kroz razum, neka tvoje misli budu uvek u Meni. Misleći na Mene, ti ćeš mojom milošću savladati sve teškoće; no ako iz sebičnosti Me ne poslušáš, bićeš potpuno izgubljen. Ako misliš, ogrezao u sebičnosti, da ne ratuješ, onda je ova tvoja odluka uzaludna, jer će te tvoja priroda primorati. Vezan dužnošću, koja potiče iz tvoje sopstvene prirode, ono što usled zaslepljenosti ne želiš da činiš, moraćeš da radiš i protiv svoje volje. Gospod prebiva u srcima svih bića i svojom magiskom silom okreće sva stvorenja, kao da su učvršćena na grnčarskom točku, o Ardžuna.

„Traži pribežište u njemu celim tvojim bićem, o Bharata; njegovom milošću ti ćeš zadobiti najviši mir i večito stanovište. Tako sam ti izložio najtajanstvenije od tajnih nauka; razmisli o svemu ovome i radi kako hoćeš. Čuj još jedanput moje najviše reči, od svih najdublje; ja te veoma volim, zato ću reći što služi tvome spasenju. Misli na mene, budi moj priklonik. Žrtvuj se Meni i poštuju me. Tako ćeš Meni doći, ja ti u istini obećavam, jer te volim. Ostavi sve zakonske propise i traži pribežište u Meni, ja ću te osloboditi od svih zala; ne žalosti se! Ove reči ne smeš kazati nikome ko nije isposnik, ko nije pobožan i poslušan i nikome ko zlo govori o Meni. A onaj ko najvišu ovu tajnu bude govorio samo onima koji su mi predani, taj pokazuje najviše poštovanje, i on će nesumnjivo doći Meni. Nijedan od ljudi neće mi biti miliji od njega, i niko na zemlji neće biti više voljen. I onaj ko bude studirao ovaj naš sveti dialog, on mi prinosi na žrtvu svoje znanje; takvo je moje mišljenje. Čak i onaj čovek koji pobožno i bez zlobe samo sluša ovo, biće oslobođen (spasen) i ući u carstvo pravednika. Jesi li čuo ovo s potpuno čvrstim umom, o Parta? Da li je tvoj mrak neznanja iščezao, o Dhanandžaja?”

Ardžuna:

„Moja zaslepljenost je iščezla, tvojom milošću ja sam primio nauku, o Večni; ja čvrsto stojim, oslobođen sumnje, ja ću raditi po tvojim rečima.”

Sandžaja (koji priča ovaj dialog):

„Tako sam ja čuo ovaj divan razgovor između Vasudeve i velikodušnog Parte, tako da mi se kosa dizala u vis. Milošću mudraca Vjase ja sam čuo ovu najvišu tajnu od Krišne, koju je ovaj Gospodar Nauke o Jogi sam izgovorio, o kralju. Kad god se setim ovog divnog i svetog razgovora Krišne i Ardžune, mene obuzima radost. I kad god se setim tog veličanstvenog lika boga Krišne, mene obuzima neiskazano divljenje i radujem se, o kralju. Na čijoj se strani nalazi Krišna — Gospodar Joge — i Parta, strelac, tako je blagostanje, pobjeda i sreća. Tako ja mislim.

Svršetak osamnaeste glave, zvane „Mokša-Sanjasa-Joga”.